

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Marie Novotná

**Novinářská profese v 90. letech 20. století na příkladu týdeníku
Respekt (1989–1999)**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Wohlmuth Markupová, Ph.D.

Praha 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Marie Novotná

Poděkování

Tato práce by nevznikla bez přispění narátorů, kteří věnovali svůj čas a podělili se o své vzpomínky prostřednictvím rozhovorů. Ráda bych proto vyjádřila vděk panu Eriku Taberymu, Ivanu Lamperovi a Jaroslavu Spurnému. Dále bych ráda poděkovala mé vedoucí Mgr. Janě Wohlmuth Markupové, Ph.D. za odborné, ale zároveň velmi milé vedení, za pomoc, za čas a rady při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

OBSAH.....	4
1. ÚVOD	6
2. METODOLOGIE A TEORETICKÝ ZÁKLAD VÝZKUMU.....	7
2.1. Stanovení tématu.....	7
2.2. Rešerše stávajícího stavu poznání.....	8
2.3. Stanovení výzkumných otázek	9
2.4. Heuristika	10
2.4.1. Orální historie	10
2.5. Proces pořizování rozhovorů.....	12
2.5.1. Kritéria pro výběr narátorů	13
2.5.2. Realizace rozhovorů.....	15
2.5.3. Přepis a archivace rozhovoru.....	19
2.5.4. Analýza a interpretace	20
2.6. Etika orálně-historického výzkumu	21
3. ČESKÁ ŽURNALISTIKA PŘED A PO ROCE 1989	24
4. HISTORIE A VÝVOJ TÝDENÍKU RESPEKT	28
5. ANALÝZA A INTERPRETACE ROZHOVORŮ S REDAKTORY TÝDENÍKU RESPEKT.....	33
5.1. Příchod do týdeníku Respekt a působení v redakci	33
5.2. Respekt jako přispěvatel k vytvoření nezávislého mediálního prostředí.....	36
5.3. Vliv týdeníku Respekt na tehdejší společnost.....	38
5.4. Silné a slabé stránky týdeníku	39
5.5. Hodnocení práce v týdeníku Respekt v období 1989-1999	42
5.6. Změna profese novináře	42
5.7. Srovnání 90. let a současnosti	44
6. ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	48
ORÁLNĚ HISTORICKÉ ROZHOVORY	49
INTERNETOVÉ ZDROJE:	49
PŘÍLOHY.....	52

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá analýzou zkušeností vybraných novinářů a jejich práce během období let 1989–1999. Sleduje, jakým výzvám a příležitostem tyto novináři čelili v období transformace, a snaží se objasnit, jaký vliv měla tato doba na žurnalistickou profesi. Hlavní výzkumnou metodou je orální historie, jejímž prostřednictvím byly pořizeny rozhovory s vybranými členy někdejší redakce a bylo zjištěno, co je k novinářské profesi přivedlo, co pro ně znamená a znamenalo, jak vzpomínají na zkoumané období a zda, případně jak je ovlivnilo v jejich práci.

Klíčová slova:

žurnalistika, období 1989–1999, týdeník Respekt, transformace politického režimu, Československo, československá žurnalistika, Česká republika, česká žurnalistika

Abstract:

The bachelor thesis deals with the analysis of the experience of selected journalists and their work during the period 1989-1999. It traces the challenges and opportunities these journalists faced during the transition period and seeks to clarify its impact on journalism. The main research method is oral history, through which I conducted interviews with selected members of the former newsroom and tried to find out what brought them to journalism, what it means to them, how they remember the period, and whether or how it influenced them in their work.

Keywords:

journalism, period 1989-1999, Respekt weekly, transformation of the political regime, Czechoslovakia, Czechoslovak journalism, Czech Republic, Czech journalism

1. Úvod

Vývoj novinářské profese v 90. letech 20. století představuje fascinující období transformace nejen českých médií, ale i celé společnosti. Novinářská profese byla v této době poznamenána radikálními společenskými, politickými a ekonomickými změnami, které následovaly po pádu komunistického režimu, kdy se novinářství v České republice dostalo do nových sfér a čelilo mnoha výzvám a změnám. Tato doba znamenala přechod od státního řízení médií k pluralitě a svobodě tisku, což ovlivnilo nejen práci novinářů, ale i samotnou podobu mediálního prostoru. Týdeník Respekt, jako jedno z předních médií té doby a významný hráč žurnalistické scény, zastával významnou roli v této transformaci a stal se symbolem nezávislé a kvalitní investigativní žurnalistiky.

Cílem této bakalářské práce je prostřednictvím rozhovorů s redaktory týdeníku Respekt z doby 90. let 20. století a jejich následné analýzy novinářské profese zkoumat zkušenosti vybraných novinářů a jejich práci v letech 1989–1999. Analyzuje, jak se tito novináři vypořádávali s novými výzvami a příležitostmi během tohoto období, a zkoumá vliv této éry na žurnalistickou profesi. Hlavní metodou výzkumu je orální historie, která zahrnuje rozhovory s bývalými členy redakce. Tuto metodu jsem zvolila proto, že umožňuje zaznamenat interpretace jednotlivých členů redakce a jejich osobní zkušenosti. Cílem je porozumět tomu, co je k práci novináře přivedlo, jak si pamatují zkoumané období a jak ho prožívali. V rámci práce jsou využity metody analýzy a interpretace dostupných zdrojů, včetně primárních i sekundárních pramenů. Přínos této práce spočívá v lepším pochopení dynamiky novinářské profese v období zásadních společenských změn a v přiblížení specifík týdeníku Respekt jako významného aktéra na mediální scéně v České republice.

První část práce popisuje teoretické zakotvení a metodologii výzkumu. Zároveň popisuje vývoj a historický kontext nejen v Československu a pozdější České republice, ale i na poli české žurnalistiky a periodika, na které se práce zaměřuje – týdeníku Respekt. Druhá část obsahuje orálně – historickou analýzu a interpretaci rozhovorů s narátory.

2. Metodologie a teoretický základ výzkumu

Na začátku zpracovávání bakalářské práce jsem formulovala název práce dle toho, co by mě zajímalo. Na tomto základě jsem sestavila projekt výzkumu, kde jsem zpracovala přípravu svého výzkumu – tedy výzkumné téma, které jsem dále specifikovala do výzkumných otázek (cílů výzkumu).¹

Následně jsem provedla rešerši stávajícího stavu poznání, kdy jsem vyhledávala, jestli už někdo napsal nějakou publikaci na podobné téma, abych prozkoumala to, jak bylo téma dosud popsáno a jaké metody byly použity, nebo čím bych se mohla inspirovat.

Poté jsem se rozhodla, jaký metodologický postup použiju. Nejvhodnější jsem tak shledala kvalitativní metodu výzkumu, konkrétně metodu orální historie. Kvalitativní strategie nám pomáhá porozumět chování jednotlivých účastníků výzkumu pomocí toho, jak dané jednání popisují a jak mu rozumí v přirozeném prostředí. Vnímá každého jednotlivce a nesnaží se jej pomocí kvantitativních analytických postupů zařadit do škatulek, zobecnit je na celou populaci.²

Abych správně dodržovala ideální postup při orálně historickém výzkumu, použila jsem postup ze základní metodologické knihy *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*.³ Další publikací, která pro mě byla stěžejní, byla kniha *Metody výzkumu ve společenských vědách*.⁴

2.1. Stanovení tématu

Výzkumným tématem práce je reflexe novinářské profese v období let 1989-1999 novinářů týdeníku Respekt. Zajímalo mě hlavně období po roce 1989, protože došlo k transformaci našeho státu. Jednalo se o období zásadních politických, společenských a

¹ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 37–38

² VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání., s. 19

³ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Orální historie a soudobé dějiny. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2931-5

⁴ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

ekonomických změn. Obnovila se svoboda slova, což je pro novinářskou profesi nanejvýš důležité.

Týdeník Respekt vznikl jako platforma pro kritické myšlení a nezávislou žurnalistiku v nově vznikajícím demokratickém prostředí. Právě proto byl v té době tak důležitým médiem. Důležitost tohoto tématu spočívá nejen v jeho historickém významu, ale i v jeho současné relevanci pro diskuse o zkušenostech a práci novinářů ve společnosti a o vývoji médií v postkomunistických („exsatelitních“) zemích.

Téma novinářské profese jsem si jako téma výzkumu zvolila proto, že mě zajímají mediální studia jako studium o zdrojích informací, o komunikaci a o formování názorů jejich pomocí. Chtěla jsem tomu proto věnovat svou kvalifikační (bakalářskou) práci.

2.2. Rešerše stávajícího stavu poznání

Literatury, která se týká novinářské profese v 90. letech zkoumané metodou orální historie, není mnoho, ale snažila jsem se najít publikace, které by zmiňovaly každodennost profesí v této době. Nejpodobnější asi byla kniha *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace* Miroslava Vaňka a Lenky Krátké.⁵ Ta analyzuje rozhovory s narátory, kteří byli příslušníky několika profesních skupin.

Bylo nutné se seznámit s historickým kontextem té doby. Hlavní literaturou pro mě byla kniha *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*,⁶ která, jak vyplývá z názvu, popisuje příběh rozdělení československého státu. Podrobně popisuje události den po dni, takže jsem se mohla věnovat jen období pádu komunistického režimu a jeho důsledkům. Podrobnější popis roku 1989 nám popisuje článek *Zlom mezi „totalitou“ a „demokracií“*. *Československý rok 1989 v alternativách* od Jiřího Suka.⁷

O propojení dvou světů – historie a médií – pojednává publikace *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*.⁸ Ta hovoří o tom, jak jsou média součástí naší každodennosti a mají tak společenský význam. Časem ale prošla mnoha změnami, které se svým významem podepsaly na společnosti, a v minulém století se vyvíjely nebyvalou

⁵ VANĚK, Miroslav a KRÁTKÁ, Lenka. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. V Praze: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2813-4.

⁶ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-296-5.

⁷ SUK, Jiří. Zlom mezi „totalitou“ a „demokracií“. *Československý rok 1989 v alternativách*. Online. *Soudobé dějiny*. 2009, roč. XVI, č. 4, s. 557-601. ISSN 1210-7050.

⁸ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.

rychlostí. Podařilo se jim tak díky globalizaci proniknout do každodenního života majority populace ve světě. Chronologicky popisuje vývoj českých médií společně s historickým kontextem.

O samotném týdeníku Respekt jsem nenašla žádnou odbornou literaturu kromě několika kvalifikačních vysokoškolských prací. Mým hlavním zdrojem byla práce Tomáše Pavlíčka,⁹ která popisuje vývoj týdeníku, jeho přechod z novinového na časopisecký barevný formát a transformaci publicistických témat. Dále jsem použila informace z rozhovorů pro iRozhlas.

2.3. Stanovení výzkumných otázek

Jak jsem již zmínila výše, velice inspirativně se každodennosti profesí v 90. letech věnuje kniha *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*.¹⁰ Nikde jsem ale při rešerši nedohledala práce zaměřené na profesi novinářů. To mě kromě mého již zmíněného zájmu o média a konkrétně týdeník Respekt motivovalo k tomu, abych zachytila osobní zkušenosti novinářů pracujících v tomto periodiku. Mým cílem bylo reflektovat zkušenosti novinářů a jejich práci v letech 1989–1999. Snažila jsem se nastínit, jak se tito novináři vypořádávali s výzvami a příležitostmi během tohoto období, a zkoumat vliv této éry na žurnalistickou profesi. Chtěla jsem zaznamenat a porozumět tomu, co je k práci novináře přivedlo, jak si pamatují zkoumané období, jak ho prožívali, a přiblížit specifika týdeníku Respekt.

Výzkumné otázky jsem si stanovila a formulovala tak, aby byly co nejsrozumitelnější a relevantní.¹¹ Tyto otázky jsou stejně jako výzkum flexibilní a mohou se v jeho průběhu měnit.¹²

Na základě rešerše jsem je formulovala takto: Při jaké příležitosti se narátoři dostali do Redakce týdeníku Respekt? Co se narátorům vybaví z jejich působení v období 1989–1999? Jak by srovnali jejich práci v období let 1989–1999 a nyní? Čím Respekt přispěl k vytvoření nezávislého mediálního prostředí? Jaký byl vliv novinářiny na tehdejší

⁹ PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. 36 s. Bakalářská (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Barbora Osvaldová.

¹⁰ VANĚK, Miroslav a KRÁTKÁ, Lenka. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. V Praze: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2813-4.

¹¹ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVIČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 53, 271

¹² Tamtéž, s. 271

společnost? Jaké byly silné a slabé stránky týdeníku Respekt? Jak narátoři hodnotili svoji práci v týdeníku Respekt v období 1989-1999? Jak se proměňovalo uvažování o profesi novináře?

2.4. Heuristika

Heuristika se dá definovat jako rešerše pramenné základny.¹³ Já jsem si v jejím rámci našla písemné prameny a rozhodla jsem se použít metodu orální historie, protože archivní prameny nejsou dostupné.

Písemnými prameny jsou články jednotlivých novinářů redakce Respektu o samotném médiu. Každý novinář má svůj vlastní pohled, a hlavně způsob psaní, což týdeníku Respekt přináší rozmanitost článků. Jednotlivé články nabízí individuální pohledy na události, osobnosti a témata 90. let 20. století. Zahrnují širokou škálu témat a všechny jsou dostupné elektronicky na webových stránkách periodika. V mém výzkumu nicméně hrály spíše vedlejší roli, hlavní pozornost jsem zaměřovala přímo na životní vyprávění narátorů.

2.4.1. Orální historie

Orální historie je dynamická a kreativní metoda historického výzkumu. Používá se převážně ve společenskovedních či humanitních výzkumech (hlavně historických, sociologických, antropologických, etnologických, politologických, psychologických, lingvistických, muzikologických atd.). Je to tedy metoda interdisciplinární.¹⁴ Snaží se poskytovat svědectví opomíjených (bezdějinných) vrstev společnosti, těch, kteří nejsou součástí „velkých“ dějin a zajímá se o tzv. malé dějiny/mikrohistorii. Také se někdy hovoří o dějinách „psanými zdola“ (history from below) nebo „paměťivorných dějinách“. Využívá se při rozličných výzkumech – od biografie jedince po historii regionu.¹⁵ Marginalizované hlasy jsou v ústní historii zvláště důležité, protože často poskytují unikátní pohled na historické události a mohou pomoci vyvrátit dominantní vyprávění a stereotypy. Například zkušenosti marginalizovaných skupin, jako je romská komunita v České republice, mohou

¹³ Tamtéž, s. 134

¹⁴ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 16

¹⁵ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 19; 152; VANĚK, Miroslav a KRÁTKÁ, Lenka. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace.*, s. 8

osvětlit problémy sociální výlučnosti a diskriminace, které jsou často přehlíženy v tradičních historických pramenech.¹⁶ V tomto výzkumu se ale nezabývám výzkumem marginalizovaných skupin. Mé narátory bych spíš zařadila kvůli jejich profesi a vlivu k „elitě“, konkrétněji k osobám s velkým sociálním a vzdělanostním kapitálem.

Orální historie zahrnuje postupy, díky nimž se pomocí ústního sdělení účastníků či svědků (narátorů) určitých událostí nebo doby badatel (tazatel) dobírá nových poznatků. Narátor se tak stává dárce životního příběhu. Zajímá se o nedávnou minulost (soudobé dějiny, tj. dějiny od roku 1945), jejíž svědkové dodnes žijí („dějiny žijících svědků“ či „epocha dobových aktérů“).¹⁷ Dialog je neodmyslitelně spojen s určitou historickou událostí, kterou narátor prožil a během níž vystupoval v určité roli. Tazatel se snaží do vyprávění nezasahovat, ale zároveň se snaží dotazovaného udržet u tématu výzkumu a získat tak maximum relevantních informací.¹⁸ Ze záznamů ústních vyprávění, které získáme, dále vytváříme významy, které tyto události mají pro jednotlivce.

Metodu orální historie jsem si vybrala proto, že jiné primární prameny, které by o profesi novináře v 90. letech mohly poskytnout podrobnější informace, skoro neexistují. Tato metoda umožňuje získat stanovisko na profesi žurnalistiky díky osobním svědectvím a vyprávění narátorů. Vzniká také nový pramen, na který má vliv nejen narátor, ale i samotný tazatel. A samotné setkání s narátory, které výzkumník může znát jen z doslechu, je taktéž speciální. To mohu právě z důvodu, že o tématu nebyly před mým výzkumem skoro žádné prameny, sama potvrdit. A souhlasí s tím i jeden ze zakladatelů orální historie Charles T. Morrissey: „*Síla orální historie, to, co činí radost nám historikům, se dá rozdělit do několika rovin. První rovina je samozřejmě osobní uspokojení nad tím, co a jak děláte. Druhá rovina, kterou zmíní každý orální historik, je, že pomáhá vytvářet lidskou paměť a že by tato paměť bez něj neexistovala, že vlastně vytváří něco pro budoucnost, co by jinak neexistovalo. Jestliže k tomu přispějí, myslím, že je to velmi uspokojivé, v podstatě jsem člověk, který napomáhá novým myšlenkám, mám otevřený přístup k lidem i věcem, otevírám lidem pomyslné dveře, aby mohli vstoupit do historie, a to má velkou hodnotu zejména pro budoucnost.*“¹⁹

¹⁶ MIKUŠ, Martin. *Analýza sociálního vyloučení marginalizované skupiny v České republice*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2007., s. 10-14

¹⁷ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2. přepracované a doplněné vydání*, s. 84; VANĚK, Miroslav a KRÁTKÁ, Lenka. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace.*, s. 8

¹⁸ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2. přepracované a doplněné vydání*, s. 140

¹⁹ Viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Charlesem Morrisseyem vedl Miroslav

Orální historie také pomáhá k upravení určitých schémat, které jsou nám vštěpována na základě politických a ideologických pohledů, např. období totalitních režimů a diktatur, ale i transformační období. To se týkalo hlavně 80. a 90. let 20. století (pád diktatur v Jižní Americe, střední a východní Evropě a Jižní Africe). V hledáčku orálních historiků se tak objevily utlačované osoby, ale později i zástupci většinové společnosti.²⁰

Pro orální historii je charakteristický induktivní typ poznávání. Cílem orálněhistorického výzkumu není testování teorií, ale odpovědi na výzkumné otázky, které jsou formulovány na začátku zkoumání.²¹

Jako přínos orální historie pro výzkum novinářské profese v 90. letech můžeme brát to, že uměla zachytit osobní zkušenosti a vzpomínky narátorů. Pomocí ní jsem mohla reflektovat proměny v novinářské praxi v důsledku politických, společenských a technologických změn.

2.5. Proces pořizování rozhovorů

Před pořízením rozhovoru je vhodné se předem připravit. Tato příprava zahrnuje rešeršní přípravu. Následně hledáme osoby, které se pak stanou našimi narátory. Před každou schůzkou jsem se o každém narátorovi snažila zjistit co nejvíce informací. Nejenže jsem tím chtěla projevit uznání k narátorovi, ale i zdůraznit důležitost, se kterou jsem k samotnému rozhovoru přistupovala. A opadla ze mě nervozita.²²

Tito narátoři se musí i vhodně kontaktovat. Jejich odpovědi (transkripty rozhovorů) označujeme jako záznamy, která jsem analyzovala a interpretovala pro formulaci závěrů.²³

Po každém rozhovoru jsem zpracovala záznamy rozhovorů a ihned po odchodu jsem si zapsala poznámky o dojmech a okolnostech, co se děly před a během rozhovoru do protokolu o rozhovoru.

Vaněk, říjen 2007 (Oakland, USA) citováno z: VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 28

²⁰ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 29-30; 87-88

²¹ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVIČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 30

²² VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 154

²³ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVIČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 53

2.5.1. Kritéria pro výběr narátorů

Abych našla vhodné narátory, musela jsem si sepsat daná kritéria. Mezi ně náleží sociodemografické charakteristiky (věk, pohlaví, vzdělání, zaměstnání, bydliště, rodinný stav, etnická příslušnost, náboženské vyznání). Ne všechny si ale musíme vymezit, některá nejsou relevantní pro náš výzkum (většinou se používají 3). Je třeba si je vytvořit na míru našeho konkrétního výzkumu a reflektovat je s našimi výzkumnými otázkami.²⁴

Samozřejmě tvorba vzorku závisí na tom, jaký výzkum provádíme a jaké cíle očekáváme. Zjednodušeně řečeno používáme výběrovou strategii. Můj výzkum používá účelový výběr subjektů, protože byl celkem konkrétně stanoven již při stanovení tématu, před samotným zahájením výzkumu a získáním dat.²⁵ Byla to jasně vymezená skupina a výzkum je na ni přímo navázán. Nelze tedy zkoumat nikde jinde.

Mezi charakteristiky při sestavování kritérií pro výběr narátorů patřilo to, že daný člověk musel pracovat v redakci týdeníku Respekt v časovém období let 1989–1999 bez ohledu na věk, pohlaví nebo délku pracovního úvazku.

Když jsem měla sestavený výzkumný vzorek, snažila jsem se na dané osoby sehnat nějaký kontakt. K tomu mi pomohla hlavně webová stránka týdeníku Respekt, kde jsou uvedené e-mailové adresy, jelikož všichni narátoři doposud v periodiku profesně působí. Poté jsem sestavila šablonu oslovení, kde jsem představila sebe, téma mé bakalářské práce, proč bych s nimi ráda vedla rozhovor a podobu mého výzkumu. Uvedla jsem taktéž svoje celé jméno, e-mailovou adresu a telefonní číslo, aby mě mohli případně kontaktovat. Naštěstí všichni mí narátoři ihned souhlasili s realizací rozhovoru, takže jsem nemusela domlouvat další setkání a dále detailněji vysvětlovat a popisovat svůj výzkum. Tazatel musí uvést časové možnosti a může uvést i to, že narátoři nebudou finančně kompenzováni. To jsem já osobně neudělala kvůli povaze profese narátorů, ale byla jsem připravená případně na tuto otázku týkající se finanční odměny ihned odpovědět.

Ohledně věku a pohlaví narátorů je důležité zmínit, že jsem pokaždé mluvila se staršími muži, což se dalo předpokládat, protože mí vrstevníci v době devadesátých let nebyli ani na světě. Snažila jsem se dát narátorům najevo, že mě zajímaly pracovní procesy, které byly jiné než v mé současnosti. Narátoři si často uvědomovali, že některé jevy či situace, které pro ně v té době byly běžné, byly pro mě naprosto neznámé. Taktéž jsem se

²⁴ Tamtéž, s. 294–295

²⁵ Tamtéž, s. 293

snažila oslovit nějakou ženu, bohužel však tehdy v Respektu působilo mnohem více mužů, a proto jsou tedy i mými narátory pouze muži.

Jako první byl pro rozhovor vybrán Erik Tabery, od roku 2009 šéfredaktor týdeníku Respekt. Pro Respekt píše od roku 1997 a v roce 1999 se stal kmenovým redaktorem. Věnuje se hlavně politickým komentářům a analýzám.

V roce 2003 získal za tyto komentáře Novinářskou křepelku pro žurnalisty do 33 let. Roku 2009 dostal Cenu Ferdinanda Peroutky a v roce 2011 Novinářskou cenu. Je autorem několika knih (*Vládeme, nerušit – Opoziční smlouva a její dědictví; Hledá se prezident – Zákulisí voleb hlavy státu*) a námětu k dokumentu *Tady je Šloufovo...!* a seriálu *Generace „0“* (z některých zdrojů *Generace nula*). Jeho kniha *Opuštěná společnost: Česká cesta od Masaryka po Babiše* v roce 2017 vyhrála cenu Magnesia Litera s oceněním Kniha roku.²⁶ Pan Tabery pochází z matčiny strany z divadelní a herecké rodiny Štěpánků, jeho otec Erik Tabery starší je taky herec.²⁷

Erik Tabery je nyní v podstatě tváří týdeníku Respekt, proto jsem se rozhodla, že s ním chci pořídit rozhovor. Poprvé jsem se s ním setkala při jeho diskusi s prezidentem Petrem Pavlem v Divadle Disk 16. listopadu 2023. Po diskusi těsně před jeho odchodem se mi podařilo osobně se s ním domluvit. Hned následující den jsem se připomněla e-mailem se šablonou oslovení a v ten samý den dostala pozitivní odpověď. Kvůli nemoci pana Taberyho jsme museli rozhovor přesunout, ale naštěstí pouze o týden.

Pro druhý rozhovor jsem vybrala Ivana Lampera, jednoho ze zakladatelů týdeníku Respekt a jeho prvního šéfredaktora. V 80. letech, před založením Respektu, byl disident a signatář Charty 77. Spoluzakládal i předchůdce Respektu, tedy samizdatové časopisy *Revolver Revue* a *Sport*. V roce 1991 mu byla udělena cena Editor of The Year americkým časopisem *World Press Review*.²⁸ I díky tomu jsem si mohla být téměř jistá, že se dostanu až k počátkům týdeníku Respekt.

Domluva ohledně rozhovoru byla poměrně rychlá. Pana Lampera jsem kontaktovala na konci února v pondělí s tím, že je mimo Prahu a že se mám ozvat v pátek. Přičemž v pátek odpoledne jsme se domluvili na ten samý večer.

²⁶ Erik Tabery, šéfredaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/erik-tabery>; Erik Tabery životopis. Databazeknih.cz. <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/erik-tabery-11801>; Erik Tabery. Paseka. <https://www.paseka.cz/autor/erik-tabery/>

²⁷ Hana Slívová: Erik Tabery: Jak bojovat s nedůvěrou? Nálepkování ničemu nepomůže, důležité je psát věčně, říká šéfredaktor Respektu Erik Tabery, Český rozhlas, 17.11.2023. <https://vltava.rozhlas.cz/jak-bojovat-s-neduverou-nalepkovani-nicemu-nepomuze-dulezite-je-psat-vecne-rika-9112909>

²⁸ Ivan Lamper, editor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/ivan-lamper>

Třetím narátorem byl Jaroslav Spurný, signatář Charty 77 a spoluzakladatel Respektu. Věnuje se investigativní žurnalistice. Je velkým znalcem fungování státních organizací a snaží se v nich odhalovat případné chyby a pokusy o zneužití moci (hlavně korupci, finanční machinace, podvody). Je autorem knih *Česká kocovina, Nepohodlný agent – rozhovor s Karlem Randákem o mafiánech, špionech a politicích* a *Jací jsme dnes – Česko od roku 1989 očima investigativního novináře*.²⁹

Pana Spurného mi doporučil pan Lamper a dal mi na něj telefonní kontakt. Nakonec jsem se s ním domluvila na rozhovor na začátku dubna pomocí sms zprávy, kterou jsem koncipovala stejně jako oslovovací šablonu.

U všech narátorů došlo pouze k jednomu setkání a nepředcházel jim narativní rozhovor zejména z důvodu časového vytížení všech oslovených novinářů. Ze všech narátorů jsem měla pocit, že jsou velice rádi, že píšu právě o týdeníku Respekt v první dekádě jeho existence, za což jsem byla vděčná.

2.5.2. Realizace rozhovorů

Při rozhovoru se může stát, že narátor bude své vyprávění přibarvovat na obě strany – bude mít tendenci k vyzdvihování a zveličování nějakých svých činů nebo naopak zamlčování. Narátor vybírá z historického hlediska „nepodstatné“ vzpomínky, které pak vypravěče staví do role „malého“ nebo „velkého“ svědka, přičemž může něco vypustit nebo se jen zmínit velice ve zkratce. Jedná tak i proto, že si chce zachovat integritu své osobnosti (hlavně u starších narátorů). Chce, aby ho ostatní viděli tak, jak chce být viděn, což reflektuje individuální a subjektivní povahu.³⁰ Tazatel nenutí narátora o těchto tématech mluvit.³¹ Ve svém výzkumu jsem ale necítila ze strany narátora nechuť o něčem nemluvit, možná i proto, že jakožto novináři naopak své vzpomínky z profesního života naopak šířit chtějí.

Tazatel by měl aktivně naslouchat a dávat to najevo. Nejjednodušší cestou je užití citoslovcí (hmm; aha) nebo verbalizací dokázat, že opravdu poslouchá. Zpětná vazba nám jen pomůže s otevřeností během rozhovoru. Tazatel by se měl vyhnout znevažování sdělených informací, náznaků toho, co chce slyšet, nebo moralizování narátora, které může způsobit pasivitu narátora. Tazatel by taktéž měl být spíše pozorovatel (v orálněhistorickém

²⁹ Jaroslav Spurný, redaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/jaroslav-spurny>

³⁰ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání., s. 22;25;135-136

³¹ Tamtéž, s. 157

výzkumu spíše posluchač) a neměl by často do rozhovoru zasahovat. Neměl by vnucovat své vlastní nápady či názory. Tyto postupy vedou k potlačení sdělování.³²

Termínem spojeným s orální historií je intersubjektivita určující schopnost či možnost sdílení něčeho (zde duševní povahy) mezi subjekty (narátor a tazatel). Intersubjektivní je takový jev, který je přístupný více než jednomu subjektu, tedy více myslím. Je to vzájemný vztah obou stran rozhovoru. Fakt intersubjektivní umožňuje lidem (subjektům) obecné sdílení obsahů, kdy zaujímáme jinou než vlastní perspektivu a vcitujeme se so druhého člověka. Obdobně intersubjektivní zkušenost je potom taková zkušenost, kterou sdílí řada subjektů a je jim společná.³³ Konkrétně v mém výzkumu si myslím, že ke specifickému intersubjektivnímu momentu došlo například ve chvíli, kdy jsem se s narátory bavila o tom, jaké bylo technické zázemí. Jelikož jsem v té době nežila a neměla jsem tedy zkušenost například s disketami či CD-ROMem, pokoušeli se mi narátoři vysvětlit, jak daná zařízení fungovala.³⁴ Nebo když neexistoval internet tak jak fungovala vyřizovací služba Vozobule.³⁵ Předpokládám, že kdyby hovořili s někým, kdo má podobné životní zkušenosti jako oni, pravděpodobně by neměli tendenci tyto okolnosti tolik vysvětlovat.

Během rozhovoru vzniká výjimečná situace díky okolnostem, při kterých se rozvíjí. Vytváří se specifický, často označován jako asymetrický, vztah mezi tazatelem a narátorem. Tato situace nám umožňuje rozšířit a zdokonalit historické poznání na základě vymezeného období, události či tématu. Němečtí autoři však tvrdí, že tuto asymetrii je třeba překonat tím, že tazatel nastaví vzájemnou a autentickou důvěru a otevřenost. Přece jen narátor na rozhovor přistupuje jen kvůli vlastní ochotě vyprávět o vlastních zkušenostech. Taktéž musí být maximálně spontánní, přímý a otevřený. Za optimální, hodnotný a přínosný rozhovor považujeme takový, při kterém narátor nejen že vypráví o vzpomínkách, ale je schopen je reflektovat. Dialog by měl být co nejvíce nenucený.³⁶ Jeho prostřednictvím se tak výzkumník dostává k novým informacím, které obohacují dosavadní obraz dějin. A právě díky individuálním prožitkům dokáže tomuto obrazu dodat nový (individuální) rozměr.³⁷

Musíme také brát v potaz, že narátor i tazatel jsou ustavičně ovlivňováni okolím – společenskou i politickou situací. Výzkumník si už při přípravě rozhovoru musí uvědomit

³² Tamtéž, s. 158

³³ Tamtéž, s. 280

³⁴ Rozhovor s panem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

³⁵ Rozhovor s panem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

³⁶ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 148-151

³⁷ Tamtéž, s. 25

vlastní předpojatosti, očekávání i subjektivitu. Jedině tak může být opravdu otevřený.³⁸ „Subjektivita výzkumníka je vlastně důležitým nástrojem pro porozumění subjektivity jiných... Badatel nemůže udělat nic poctivěji než přijmout svoji subjektivitu a pracovat s ní v daném projektu.“³⁹

Orální historik by měl být adaptabilní a pohotový. Na základě odpovědí narátora musí někdy přehodnotit například pořadí otázek nebo formu rozhovoru.⁴⁰ Výsledný orálněhistorický rozhovor není „objektivní“ a neměnný. Je naopak závislý na konkrétní situaci a na tom, co očekával narátor i tazatel; na tom, jak tazatel kladl otázky atp.

Rozhovory nás obklopují celý náš život. Když tyto hovory ale převedeme do výzkumné roviny, musíme s ním pracovat daleko jinak. Je nutné být velice citlivý a podrobněji zkoumat, jaký je obsah, průběh a podmínky rozhovoru. Je potřeba být opravdu zainteresovaný a otevřený tomu, co narátor říká. Nejde ale jen o samotný obsah a perspektivu dotazovaných, ale i o podobu rozhovoru – slova, řeč a emoce narátora, tedy to, co zaznívá „mezi řádky“. Jedná se tedy spíše o diskusi mezi narátorem a tazatelem. Tato problematika zajímala například amerického orálního historika Ronalda Greleho. Ten také tvrdí, že vztah mezi tazatelem a narátorem není jediný, který během rozhovoru vzniká. K rozhovoru mají totiž přístup i třetí osoby (posluchači/čtenáři). Říká jim „trojjediné vazby“.⁴¹

Kromě samotné metodologie vedení rozhovoru je nutné jej taktéž zabezpečit po technické stránce. Proto jsem si s předstihem přečetla návod k diktafonu, který jsem používala. Zkusila jsem si nahrát mluvené slovo i na mobilní telefon, abych vyzkoušela jeho funkčnost a kvalitu nahrávky, přičemž jsem ho nastavila do letového režimu, aby rozhovor nebyl přerušen různými notifikacemi.

Jelikož jsem měla jasně definovaný výzkum a homogenní skupinu, realizovala jsem jej pomocí polostrukturovaných rozhovorů s novináři redakce týdeníku Respekt z let 1989 až 1999.

³⁸ Tamtéž, s. 150

³⁹ Jana Plichtová: *Metódy sociálnej psychológie zblízka. Kvalitatívne a kvantitatívne skúmanie sociálnych reprezentácií*. Bratislava, Média 2002, s. 163; citováno z: VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 150

⁴⁰ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 139

⁴¹ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVIČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 284;318-319; Viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ronaldem Grelem vedl Miroslav Vaněk, říjen 2007 (Oakland, USA) citováno z: VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 24, 149

Polostrukturované či polostandardizované interview (jak vyplývá z názvu) má částečnou strukturu. Obsahuje tematické okruhy nebo širší otázky, na které následně narátor odpovídá. Tazatel flexibilně reaguje na aktuální odpovědi narátora, ale to neznamená, že se vůbec nedrží osnovy již připravených otázek. Tyto předem připravené otázky zajišťují to, že se výzkumník nezapomene zeptat na nic důležitého.⁴² Jelikož se jednalo o jeden projekt, byly všechny rozhovory vedeny metodicky stejně. Osobně jsem měla připravené formulované otázky na papíře a snažila jsem se, aby jejich pořadí mělo nějaký smysl. Tyto otázky jsem vytvářela na základě výzkumných problémů a výzkumných otázek. Během samotného rozhovoru jsem se ale nevyhýbala odpovědím mimo téma nebo když nějaké otázky vytanuly až na místě.

Při přípravě vlastního rozhovoru jsem si byla velice vědoma faktu, že zde není možnost opravy. Narátor pravděpodobně neodpoví stejně na otázky, které mu tazatel položil.⁴³ Jelikož jsem s rozhovory neměla žádnou předchozí zkušenost, byla to pro mě velká neznámá. I proto jsem měla jasně formulované otázky, aby ze mě spadl stres. Byla jsem skoro pokaždé nervózní a bála jsem se, že něco spletu. Nakonec díky snaze se opravdu o narátory zajímat to vždy bylo velice příjemné a přínosné popovídání s narátory. Rozhovor se tak stal velice autentický a skoro jsem zapomněla, že jde o výzkum k bakalářské práci.

Rozhovory jsem se snažila uskutečnit v čase a na místech, která se hodila narátorům. Z většiny to byla redakce týdeníku Respekt ve Vodičkově ulici v Praze, asi i proto, že se zde cítí uvolněně a tráví tam hodně času. Třetí rozhovor se ale v redakci nemohl provést, tak jsme se museli přesunout do nedaleké kavárny. Musím se přiznat, že nás trochu rušil kávovar nebo ostatní zákazníci, ale zvládli jsme to. Další nepříjemností bylo, že právě třetí nahrávka není úplně kvalitní a nahrávala se pouze na jedno zařízení. To jsem zjistila již při rozhovoru, ale věděla jsem, že se můžu spolehnout na nahrávku z mobilního telefonu. Co se týká uspořádání sezení, seděli jsme buď v pravém úhlu, nebo naproti sobě, abychom iniciovali oční kontakt. Při dotazování jsem se snažila být co nejvíc pohotová – vést rozhovor a zároveň sledovat obě nahrávací zařízení.

Na počátku každého rozhovoru jsem narátorovi poděkovala za účast, a ještě jednou seznámila s tématem výzkumu. Také jsem se snažila uspořádat první otázky tak, abych

⁴² NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 322-323

⁴³ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 148

narátora rozpovídala. Tvořila jsem otevřené otázky, aby narátor mohl vysvětlovat a neodpovídat pouze ano nebo ne.

Při druhém rozhovoru narátor zcela nerozuměl některým otázkám, asi i kvůli tomu, že jsme dialog vedli v pátek ve 18 hodin večer (nejspíše po náročném týdnu), proto jsem se snažila je co nejlépe vysvětlit, kam s nimi mířím. Pokud narátor neodpovídal, vstoupila jsem do vyprávění. Se vzpomínkami ale nebyl problém, všichni narátoři si celkem dobře pamatovali minulé události. Nemusela jsem ani rozhovory přerušovat, všichni narátoři mluvili k tématu. Taktéž ani jeden z narátorů nepožadoval vypnout diktafon. Také se nemusely rozhovory „rozdělovat“ a domlouvat se na dalším termínu.

Snažila jsem se, abychom se dotkli všech témat, která jsem měla předem napsané. Na konci každého dialogu s narátorem jsem taktéž dala prostor na potenciální dodatky k tomu, k čemu se třeba nedostalo, nebo na nějaký jejich komentář. Následovalo poděkování a ukončení nahrávání.

Poté, co jsem dokončila rozhovory, jsem použila techniku nabalování/sněhové koule (snowball sampling technique), kdy mi narátor doporučil dalšího respondenta. Tuto techniku jsem mohla použít proto, že se jedná o těsně semknutou skupinu (všichni účastníci pracují ve stejné redakci, jsou tedy profesně homogenní) a vzájemně se tak mezi sebou dobře znají. Ty jsem samozřejmě i zpětně kontrolovala, jestli splňovali výše uvedená kritéria.⁴⁴

Přestože se v orální historii obvykle doporučuje strávit s narátorem ještě nějaký čas před a po vypnutí nahrávacího zařízení, nebylo to bohužel ve dvou případech možné, jelikož narátoři byli velmi pracovně zaneprázdnění a čekaly je další povinnosti. V třetím případě, který se již odehrával v nepracovním prostředí, jsme s narátorem mohli ještě chvíli hovořit o právě skončeném rozhovoru a mém projektu obecně.

2.5.3. Přepis a archivace rozhovoru

Rozhovory se dají provést audio nebo video formou. Já jsem zvolila první zmiňovanou variantu. Následně jsem audiozáznam doslovně přepsala, jelikož tak mohu rozhovor nejlépe interpretovat. Udělala jsem tak se záměrem zachytit přesný smysl a obsah rozhovoru.⁴⁵ Citace z rozhovorů, které jsou v práci obsaženy, jsou nicméně redakčně upraveny.

⁴⁴ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 297

⁴⁵ VANĚK, Miroslav a MŮCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 189; TOMEČKOVÁ, Natálie. *Krásnolipsko – proměna kraje v důsledku poválečných událostí očima pamětníků*. Praha: Univerzita Karlova, 2023, s.21-22

Dále jsem ke každému z narátorů zpracovala kartu narátora, která obsahuje životopisná data. Posléze jsem všechny informace ohledně rozhovoru (datum, čas, místo konání, délka rozhovoru, kontaktování narátora, okolnosti rozhovoru a osobní dojmy) shrnula do protokolu o rozhovoru.

Všechny tyto dokumenty jsou společně s nahrávkami a podepsanými informovanými souhlasy uloženy pro budoucí zkoumání v mé soukromé sbírce jakožto autorky/badatelky/tazatelky.

2.5.4. Analýza a interpretace

Analýza a interpretace jsou základní postupy/nástroje, se kterými budu pracovat. Jejich cílem je vystihnout a porozumět smyslu vyprávění narátorů v rozhovorech realizovaných během výzkumu. Tyto rozhovory umožnily nahlédnout do osobních zkušeností a emocí jednotlivých narátorů v různých kontextech.⁴⁶

Práce se zaměřuje především na obsahovou analýzu rozhovorů, která by měla poskytovat, jak vyplývá z názvu, rozbor obsahové stránky. Při ní jsem se snažila vystihnout pouze podstatná sdělení.⁴⁷ Analýza popisuje, co v daných pramenech (orálněhistorických rozhovorech, archivních pramenech...) je přítomno. Nepřekračuje tedy to, co je explicitně řečeno, co je popsateľné. V orální historii máme několik typů analýzy: obsahová analýza, jazyková (lingvistická) analýza, analýza prostředí a nonverbálních projevů, psychologická analýza a analýza smyslu sdělení. Poslední typ je podobný interpretaci, která vysvětluje, proč dané prameny obsahují to, co obsahují (proč třeba neobsahují něco jiného). Tento proces často vyžaduje multidisciplinaritu výzkumníka.⁴⁸

Nejprve jsem začala jejich doslovnou transkripcí a kategorizací do tematických celků, což umožňuje systematicky studovat obsah výpovědí a identifikovat opakující se motivy. Je důležité citlivě zacházet s jazykovými nuancemi a odchylkami v kontextu, které mohou ovlivnit další interpretaci. Dále na řadu přichází hloubková interpretace obsahu rozhovorů, která propojuje roviny historického kontextu a jednotlivých životních zkušeností narátorů.⁴⁹

Okruhy, na které jsem se ptala narátorů, se týkaly počátků v novinářské profesi, co vytvářeli a jak se dostali do redakce týdeníku Respekt. Poté jaká byla témata, kterými se

⁴⁶ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2.* přepracované a doplněné vydání, s.182

⁴⁷ Tamtéž, s. 192-193

⁴⁸ Tamtéž, s. 180,192

⁴⁹ Tamtéž, s. 174–175, 204–205

novináři v té době zabývali, jejich profesní zážitky, přístup k politickým a společenským událostem v období 90. let, vztahy mezi redaktory a politickými osobnostmi, a jak zacházeli s tlaky z této sféry. V této době docházelo i k digitalizaci, takže to nesmělo mezi otázkami chybět. V této době se taktéž začalo opravdu a svobodně psát o mezinárodních tématech.

Otázky zněly takto: 1. Jak jste se dostal k novinářině? A co vás přivedlo do redakce týdeníku Respekt? 2. Do jaké rubriky jste přispíval? Jaký obsah jste chtěl tvořit? 3. Kdo byl váš mentor v začátcích vaší práce? Kdo byly vaše vzory? 4. Jaká byla role investigativní žurnalistiky v týdeníku Respekt v době, kdy se země tolik měnila a stále reagovala na změny? A jak jste vnímal její vliv? 5. Jaký byl vztah mezi novináři a redakcí? 6. Jaký byl vliv rozvoje internetu a nových médií na práci v týdeníku Respekt/novinářině v této době? Jaké technologické inovace nebo změny ve způsobu zpravodajství a reportáží jste zažil v průběhu 90. let? 7. Jaký byl pohled týdeníku Respekt na klíčové politické a společenské události v 90. letech? 8. Jaký byl váš nejvýznamnější novinářský zážitek z té doby? 9. Jaká témata nejvíce čtenáře v této době zajímala? 10. Jaký byl vztah Respektu s politickými osobnostmi a institucemi v 90. letech? Jakým způsobem jste zacházeli s tlakem ze strany politické sféry? 11. Jak se měnilo vnímání mezinárodních témat? 12. Jak jste vnímal problémy týkající se financování novinářských projektů?

2.6. Etika orálně-historického výzkumu

Etika je teoretické zkoumání hodnot a principů lidského jednání. Musíme si uvědomit, že bez ochoty narátora bychom nebyli schopni vytvořit nový orálněhistorický pramen. Etické nároky jsou kladeny na tazatele, badatele i řešitele výzkumných projektů. V orálněhistorickém výzkumu existují 3 základní roviny etických problémů: 1) vztah výzkumníka a výzkumného pole; 2) ochrana účastníků výzkumu; 3) ochrana výzkumníka. Výzkumník musí při svém bádání zvolit postupy a opatření tak, aby nepředstavovaly riziko pro práva a svobody účastníků výzkumu (v orálněhistorickém je to konkrétně narátor), ale ani pro něj samotného.

Pilíři etické práce je několik principů: princip dobrovolné participace, princip důvěryhodnosti, princip neublížení/prospěšnosti a princip správnosti. Etiku rozdělujeme na procedurální a aplikovanou.

Pod procedurální etiku spadá legislativa, tedy Listina základních lidských práv a svobod (Ústava ČR), Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů a v souladu

s Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (GDPR); zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 121/2000 Sb. autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 449/2004 Sb., o archivní a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.⁵⁰ Další oblastí procedurální etiky jsou kodexy, konkrétně profesní etické kodexy příslušných profesních skupin (IOHA a COHA kodex).⁵¹ K dalšímu ošetření všech vztahů mezi tazatelem a narátorem slouží písemný informovaný souhlas. Ten slouží k informování účastníka výzkumu o podstatě výzkumu a k vyjádření (ne)souhlasu s jejich zapojením a podmínkami a podobou výzkumu. Popisuje účel a případná rizika a přínosy a zároveň možnosti odstoupení od výzkumu. Slouží také jako záruka toho, že bude s informacemi zacházeno přesně podle toho, jak si stanoví. Obvykle takovýto informovaný (poučený) souhlas obsahuje: téma a metodu výzkumu; jméno výzkumníka a účel práce; formu výzkumu; specifikaci shromažďovaných dat a následné způsoby a možnosti využití těchto dat (např. pro další výzkum, archivaci, ...); způsob uchování (v jaké podobě jsou data uchována) a poskytování dat, informace o případném vyřazení z výzkumu kdykoliv během i po skončení procesu výzkumu.⁵² Narátor se tak může bez nátlaku a ostychu rozhodnout, jestli se zapojí a jaké podmínky si nastaví. Narátor musí být právně zodpovědný, tedy plnoletý a svéprávný.⁵³ To celé je potvrzeno datem, místem a podpisem tohoto souhlasu.

Výzkumník je povinen narátora předem seznámit s využitím rozhovoru a nastavit vzájemnou důvěru a respekt, který se týká soukromí a nezávislosti narátora. Dále musí dodržet další ujednání a je třeba, aby obdržené rozhovory bezpečně uchoval. Tazatel má povinnost dodržovat platnou legislativu, metodologii a technický standard. Jeho práce by měla obsahovat všechny zásady vědecké práce. Postupuje zodpovědně, empaticky a citlivě.⁵⁴

Na druhé straně stojí etika aplikovaná. Tou rozumíme vstup do „terénu“ (způsoby kontaktování) a výzkumníkovu nepředpojatost. Řešitel by měl být vůči narátorovi otevřený

⁵⁰ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 60

⁵¹ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 60; VANĚK, Miroslav a MŮCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. přepracované a doplněné vydání, s. 230

⁵² NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, s. 71, 74

⁵³ Tamtéž, s. 72

⁵⁴ Tamtéž, s. 63

a měl by vhodně reagovat na emotivní sdělení a obecně emoce narátora. Důležité je také respekt a autorita. Rovněž popisuje to, jak se chovat po ukončení procesu výzkumu a jak pracovat s rozhovory.

Osobně nebyl vůbec problém s podepsáním informovaných souhlasů ani u jednoho narátora. Ani na místě, ani zpětně neměnili svůj přístup k podmínkám a průběhu výzkumu. Souhlasili i s tím, že budou nahrávání a následně budou nahrávky i přepisy uloženy v mé soukromé sbírce. Všichni narátoři se účastnili výzkumu dobrovolně a já jakožto výzkumník jsem se snažila o správnost všech údajů a sdělení. Nevznikla tedy žádná eticky složitá situace.

3. Česká žurnalistika před a po roce 1989

V 90. letech 20. století prošla Česká republika zásadními politickými, ekonomickými a společenskými změnami, které měly významný dopad na novinářskou profesi a mediální prostředí obecně.

Už na začátku roku 1989 se konaly spontánní protesty na Václavském náměstí v Praze při příležitosti výročí sebeupálení Jana Palacha, známé jako Palachův týden. Tyto manifestace se opakovaly i při dalších významných událostech, jako bylo výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy dne 21. srpna z roku 1968. Také s těmito protesty rostla snaha o zahájení veřejného dialogu s vládou. V únoru 1989 podepsalo 670 vědců dopis předsedovi federální vlády Ladislavu Adamcovi, v němž vyžadovali větší politickou otevřenost a rovnost mezi vládou a opozicí. V červnu vznikla petice „Několik vět“, která vyzývala k rozmluvě mezi vládnoucí mocí a opozičními skupinami. Tuto petici podepsali i umělci z oficiální kultury, což dokazovalo oslabený komunistický režim. V srpnu 1989 vyšel v měsíčníku *Technický magazín* článek „Prognostika a přestavba“ od prognostika Miloše Zemana, který upozorňoval před rychlým ekonomickým zaostáváním Československa a nutností razantních opatření.⁵⁵

Většina kritických a protestních akcí však pocházela z prostředí nezávislých iniciativ, zatímco politická opozice se v této době teprve formovala. Dokonce se objevily i sarkastické či skeptické komentáře ze strany komentátorů *Rádia Svobodná Evropa* nebo od disidenta Jana Rumla. Proto zvrát dne 17. listopadu 1989 všechny překvapil.⁵⁶ Tohoto dne pořádkové jednotky brutálně zasáhly proti účastníkům povolené studentské manifestace k 50. výročí uzavření českých vysokých škol během nacistické okupace, když se průvod vydal mimo povolenou trasu.⁵⁷

Velice důležité byly aktivity studentů vysokých škol. K těm se 19. listopadu 1989 připojilo nově vzniklé *Občanské fórum (OF)*, skupina občanů z jednotlivých opozičních

⁵⁵ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání., 2019, s. 389-390

⁵⁶ SUK, Jiří. *Zlom mezi „totalitou“ a „demokracií“*. Československý rok 1989 v alternativách. Online. *Soudobé dějiny*. 2009, roč. XVI, č. 4, s.560-561; RUML, Jan: *Hra s čísly*. In: *Lidové noviny*, roč. 2, č. 11 (listopad 1989), s. 2 (samizdat), citováno z: SUK, Jiří. *Zlom mezi „totalitou“ a „demokracií“*. Československý rok 1989 v alternativách. Online. *Soudobé dějiny*. 2009, roč. XVI, č. 4, s.560.

⁵⁷ SUK, Jiří. *Zlom mezi „totalitou“ a „demokracií“*. Československý rok 1989 v alternativách. Online. *Soudobé dějiny*. 2009, roč. XVI, č. 4, s.569

skupin, kteří odmítali komunistický režim. O den později vznikla v Bratislavě slovenský protějšek Verejnost' proti násiliu (VPN). Tyto dva subjekty prosazovaly demokratizaci systému.⁵⁸

Tyto aktivity položily základ pro období demokratizace a transformace společnosti, které přineslo konec dlouholeté totalitní vlády. Od 20. listopadu se konaly demonstrace, nejdříve v Praze, ale poté i v dalších městech, které vyvrcholily 25.-26. listopadu na pražské Letenské pláni, na které se sešlo okolo milionu lidí. Tyto demonstrace byly připravovány pod hesly „Konec vlády jedné strany“ a „Svobodné volby“.⁵⁹

Na dny 24. – 26. listopadu 1989 byl svolán Ústřední výbor Komunistické strany Československa k mimořádnému setkání. Zde rezignoval generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš a nahradil ho Karel Urbánek, poslední generální tajemník ÚV KSČ, který ale ve funkci nezůstal moc dlouho, přesně řečeno měsíc.⁶⁰ Bylo to tedy období změn ve vedení KSČ a začal tak proces demokratizace Československa. Komunistická strana se snažila přihlásit se k idejím z „pražského jara“ roku 1968 a tedy k „demokratickému socialismu“.⁶¹

Delegace OF předložila 28. listopadu 1989 vládě požadavky zahrnující demisi, zrušení vedoucí úlohy KSČ v ústavě, zrušení cenzury a Lidových milicí a sestavení nové koaliční vlády.⁶² Dále požadovali abdikaci prezidenta Gustáva Husáka, ke které došlo 10. prosince 1989, což je Den lidských práv.⁶³ Dne 29. listopadu proběhlo jednání mezi OF a VPN, kde se dohodli na spolupráci.

V prosinci 1989 byl zvolen první prezident po pádu komunistického režimu Václav Havel. Ten slíbil první svobodné volby od roku 1946, které nakonec proběhly 8. a 9. června 1990 a účastnilo se jich 96 procent voličů. V nich zvítězilo Občanské fórum.⁶⁴

Také došlo k vytvoření nových skladeb politické reprezentace a zavedení demokratických postupů. To znamenalo hlavně soutěž více politických subjektů ve svobodných volbách. Byly zachovány již existující strany, jako například Komunistická

⁵⁸ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012., s. 83–85

⁵⁹ Tamtéž, s. 86

⁶⁰ Tamtéž, s. 86–87

⁶¹ SUK, Jiří. *Zlom mezi „totalitou“ a „demokracií“*. Československý rok 1989 v alternativách. Online. *Soudobé dějiny*. 2009, roč. XVI, č. 4, s.583-584

⁶² Rychlík, Jan. Češi upřeli po revoluci hlavní pozornost na federální vládu. Slováci víc řešili orgány národní. *Lidovky.cz*. 7. 11. 2022. https://www.lidovky.cz/serialy/rozpad-ceskoslovenska-marian-calfa-revoluce-federace-organy-narodni.A221107_095705_in_specialy_ape

⁶³ Libor Kukal: Michal Macháček: Husák: z komunistického vězně komunistickým prezidentem, Český rozhlas, 18. 11. 2021. <https://cesky.radio.cz/husak-z-komunistickeho-vezne-komunistickym-prezidentem-8734333>

⁶⁴ První svobodné volby v Československu 8.-9. června 1990. Knihovna Václava Havla, 7.6.2015. <https://www.vaclavhavel.cz/cs/index/novinky/856/prvni-svobodne-volby-v-ceskoslovensku-8-9-cervna-1990>

strana Československa, která se později stala Komunistickou stranou Čech a Moravy, nebo Československé strany lidové, která se poté stala součástí křesťansky přemýšlející strany KDU-ČSL. Docházelo také k obnovení starších politických stran, jako Československé strany sociálně demokratické. Současně vznikaly nové strany, když se v dubnu 1991 hnutí Občanského fóra rozdělilo a vznikla Občanská demokratická strana (ODS) řízenou Václavem Klausem, ekonomem silně ovlivněným neoliberalními idejemi. Mezi další nové strany patřily Občanská demokratická aliance (ODA), Levý blok, Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko, Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR – RSČ). V červnu 1992 vyhrála parlamentní volby ODS společně s Křesťanskodemokratickou stranou a Václav Klaus se tak stal předsedou vlády.⁶⁵

V následujících letech prošlo Československo významnou ekonomickou transformací z centrálně plánované ekonomiky, podřízené Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) jako hlavní nadnárodní struktury východního bloku, na liberálně orientovanou ekonomiku. Hlavním cílem bylo privatizovat státní podniky a převést je do soukromých rukou. To probíhalo prostřednictvím různých postupů, včetně restitucí (vrácení majetku původním vlastníkům nebo jejich potomkům/příbuzným), prodeje nebo převodu státních podniků soukromníkům (tzn. velká privatizace), aukčního prodeje jednotlivých provozoven a služeb jednotlivcům (tzn. malá privatizace) a vytvoření akciového trhu, kde bylo právo vlastnit podíl ve firmách rozděleno mezi všechny obyvatele země, kteří projeví zájem (tzv. kuponová privatizace).⁶⁶

Ke dni 1. lednu 1993 vznikly dva nové státy: Česká republika a Slovenská republika.⁶⁷ Celkově tyto události a změny v 90. letech 20. století v České republice vytvořily složitý kontext pro novinářskou profesi.

Stejně jako společnost, tak i česká média prošla na začátku devadesátých let česká média obdobím změn, které ovlivnila (1) právní a ekonomický rámec, v němž média působila, (2) jejich postavení a úlohu ve společnosti, (3) organizaci práce, technická hlediska a (4) obsah samotné mediální výroby. Tato transformace zrušila mediální systém Československa před listopadem 1989. Vytvořil se tak systém, který si zakládal na liberálně demokratické legislativě a otevřenosti k ekonomickým zájmům vlastníků, hlavně těch zahraničních, kteří hráli významnou roli při upevnění tohoto systému. Současně však začala

⁶⁵ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání., 2019, s 391

⁶⁶ Tamtéž, s. 390-391

⁶⁷ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012., s. 362

do vývoje českých médií zasahovat digitalizace a rozvoj internetu. Těmto technologickým změnám se postupem času začala přizpůsobovat veškerá mediální produkce.⁶⁸

Vývoj po roce 1989 lze podle Bednaříka, Jiráka a Köpplové publikace *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti* rozdělit do 3 etap:

První etapa nazvaná "transformace" začala na konci roku 1989 a skončila roku 1994. Během této fáze se česká média osamostatnila od státu, došlo k vytvoření nové mediální legislativy a rozvinutí reklamního trhu. Transformovala se struktura denního tisku a dalších periodik. V oblasti vysílacích médií se prosadil duální systém, který zahrnoval soukromé vysílatele a vysílatele zřízené zákonem s úkolem poskytovat "službu veřejnosti" (tzv. veřejnoprávní média). Symbolickým vrcholem této etapy bylo v únoru 1994, kdy na mediální scéně debutovala soukromá komerční televize TV Nova, která si rychle získala mimořádnou pozornost veřejnosti.⁶⁹

Druhá fáze nazvaná "konsolidace" představuje období od roku 1994 do roku 2008. Během této etapy došlo k ustálení vlastnické struktury tištěných médií, kdy dominanci v mediálním prostoru získali zahraniční vlastníci, a začal se projevovat technologický nástup internetu. Vlastníkům ze zahraničí byl v této době poskytován větší prostor na českém mediálním trhu. Tato fáze skončila kolem roku 2008, kdy se zahraniční vlastníci začali postupně stahovat z českého mediálního prostředí.⁷⁰

Třetí etapa nazvaná "digitalizace a internetizace" představuje současnou fázi vývoje českých médií. Tato doba se vyznačuje vzestupem domácích vlastníků a procesem digitalizace a internetizace českých médií, který je stále v průběhu.⁷¹

Jelikož se tato práce věnuje novinářské profesi, ráda bych definovala žurnalistiku. Žurnalistika je profese o referování o aktuálním dění (důležité, zajímavé události) a zkoumání jeho významu a dopadu tohoto dění na společnost. Je to typ veřejné komunikace (specifický diskurz). Termín „žurnalismus“ lépe vyjadřuje (a v minulosti i vyjadřoval) tento koncept.⁷²

⁶⁸ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání., 2019, s. 395

⁶⁹ Tamtéž, s. 395

⁷⁰ Tamtéž, s. 395-396

⁷¹ Tamtéž, s. 396

⁷² Tamtéž, s. 21

Určení kontur této profese je obtížné z několika důvodů. V porovnání s obory jako lékařství nebo advokacie není žurnalistika tak silně institucionalizována. Proces profesionalizace v tomto oboru není tak pokročilý a žurnalistika je vnímána jako „volné povolání“. Profesionální standardy jsou v ní pouze volně stanoveny a neexistuje požadavek na konkrétní odbornou přípravu (někdy se dokonce hovoří o „nadání pro žurnalistiku“ podobně jako u uměleckého talentu). Možnost pracovat jako novinář není podmíněna vstupními zkouškami či jinými závazky (to by mohlo způsobit oslabení svobody projevu).⁷³

4. Historie a vývoj týdeníku Respekt

Obecné vývojové etapy českých médií po roce 1989 můžeme nalézt také u týdeníku Respekt, jemuž se věnuje tato práce, protože jeho začátky můžeme najít již v květnu 1989, kdy začal vycházet časopis Sport. *„Vynutila si to tehdejší potřeba samizdatu s poměrně krátkodobou periodicitou a s trochu jiným způsobem reflexe, než měly například Lidové noviny, do té doby jediný pravidelně vycházející podzemní list.“*⁷⁴

Název Sport byl zvolen s nadsázkou, protože v té době byl časopis Československý sport nejpoblárnější deník a byl tak velice známý. Také měl sloužit jako provokace, jelikož se sportu vůbec nevěnoval. Kladl důraz na získání publicity pro aktuální a konkrétní problémy v oblasti politiky (zahrnující otázky dělníků, odborů, ekologická témata a demonstrace), plány opozičních stran a zajímavá či kontroverzní kulturní témata.⁷⁵

„Mezinárodní jeviště jsme viděli především v celistvosti východoevropského osudu, a to jak v komentářích jednotlivých událostí, tak i v rozhovorech s lidmi, kteří nám měli právě v tomto duchu co říci. Ve sféře kultury jsme se soustředili na citlivou strunu provazochodectví na pomezí ofciality a na nebezpečí a rizika s tím spojená. Takový přístup, a zejména podmínky, v nichž jsme pracovali, poskytl našemu úsilí určitý sportovní šarm. Sportovního ducha pak dodaly týmy technických spolupracovníků, které dokázaly v krátké

⁷³ Tamtéž, s. 21-22

⁷⁴ Informační servis 1.1.1990. Odkud přicházíme, kam jdeme – Minulost a budoucnost Nezávislého tiskového střediska. Respekt, 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/odkud-prichazime-kam-jdeme>

⁷⁵ Informační servis 1.1.1990. Odkud přicházíme, kam jdeme – Minulost a budoucnost Nezávislého tiskového střediska. Respekt, 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/odkud-prichazime-kam-jdeme> ; Marek Švehla: Ivan Lamper: Nebýt toho taxikáře, Respekt by nevznikl, Respekt, 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/nebyt-toho-taxikare-respekt-by-nevznikl>

*době několika měsíců pozdvihnout náklad listu na cca 2500 kusů, což zůstane pro historiky samizdatu v Československu zřejmě rekordem.*⁷⁶

Na tvorbě Sportu se podíleli redaktori z Revolver Revue – Ivan Lamper, Zbyněk Petráček, také Jáchym Topol nebo Jan Ruml či Zbyněk Hejda, který se stal jeho šéfredaktorem.⁷⁷

Již den po událostech na Národní třídě, tedy 18. listopadu 1989, vznikla redakce Informačního servisu díky skupině novinářů shromážděných v bytě mluvčího Charty 77 Alexandra Vondry. *“Už 18. listopadu se setkávají novináři (Ivan Lamper, Jáchym Topol, Petruška Šustrová, Zbyněk Petráček a další) ..., aby přemýšleli o tom, jak zareagovat na tvrdý zásah pořádkových sil proti studentské demonstraci. Padne rozhodnutí, že je třeba dát všechny síly i cenné a pečlivě zakonspirované zařízení na výrobu zmíněných samizdatů do šíření nezávislých zpráv a už 21. listopadu vychází první číslo Informačního servisu.*⁷⁸

Informační servis poprvé vyšel 21. listopadu 1989 jako „služba občanům“ a poskytovatel spolehlivých zpráv v období politických změn. Tento časopis vycházel ze spojení dvou samizdatových periodik – Sport a Revolver Revue. Z původních 4 stran sešitých sešíváčkou nabyt díky dalším publicistickým žánrům na 16 stran. Poslední jeho číslo vyšlo 6. března 1990, poté se přejmenoval na týdeník Respekt., který začal vycházet 14. března 1990.⁷⁹ První kresby Pavla Reisenauera se v něm objevily v roce 1991.⁸⁰

V tomto období v kontextu historických událostí týdeník prošel různými fázemi vývoje. S nástupem tržní ekonomiky a privatizací médií se stal nezávislým podnikem a musel se vyrovnávat s novými ekonomickými a obchodními výzvami. Přesto si udržel svou pověst kvalitního a důvěryhodného média.

Většinovým vlastníkem se roku 1994 stal Karel Schwarzenberg a od roku 2006 byl podílníkem miliardář Zdeněk Bakala. Ten díky tomu vstoupil na mediální trh a došlo k takzvanému „relaunchi“ týdeníku, při kterém po nelehkých ztrátových časech došlo k modernizaci. Podnikání nastartoval také koupí konkurentů – Economia a Centrum

⁷⁶ Informační servis 1.1.1990. Odkud přicházíme, kam jdeme – Minulost a budoucnost Nezávislého tiskového střediska. Respekt, 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/odkud-prichazime-kam-jdeme>

⁷⁷ Marek Švehla: Ivan Lamper: Nebýt toho taxikáře, respekt by nevznikl, Respekt, 6.11.2019.

<https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/nebyt-toho-taxikare-respekt-by-nevznikl>

⁷⁸ Tabery, Erik. 1989–1990. Respekt. 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/1989-1990>

⁷⁹ magaziny.cz. Respekt. <https://respekt.magaziny.cz/#celypopis> ; PAVLÍČEK, Tomáš. Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 5-6

⁸⁰ magaziny.cz. Respekt. <https://respekt.magaziny.cz/#celypopis>

Holdings.⁸¹ Rok 2006 ale přinesl i mnoho turbulencí. Došlo k vnitřnímu sporu mezi redakcí a novým vedením vydavatelství, které jmenovalo do funkce ředitele pro strategii mediálního odborníka a známého novináře Miloše Čermáka. Ten měl dohled nad volbou nového formátu časopisu. Chtěl se zasadit o modernitu a eleganci, ale zároveň originalitu Respektu. S jeho kroky ale nesouhlasili redaktoři v čele s tehdejším šéfredaktorem Markem Švehlou. Ti následně podali na protest hromadnou výpověď. Čermák nakonec Respekt opustil a šéfredaktorem se stal Martin M. Šimečka. Krize tak byla zažehnána a začalo se pracovat na změnách ve formátu.⁸²

V roce 2007 se časopis Respekt transformoval z tradičních černobílých novin, které byly rozděleny do 2 sešitů, na barevný týdeník s barevnou titulní stranou. I v tomto období kresby tvořil již zmíněný Pavel Reisenauer, jehož obálky se postupně staly ikonickými. Tato změna měla obrovský úspěch, konkrétně nárůst prodaného nákladu o 60 % oproti předchozímu měsíci. Týdeníku se povedlo přilákat mladší čtenáře, kteří novinový formát považovali za zastaralý. To samé se stalo i s inzerenty. Výrazně také vzrostl počet stran týdeníku a nových rubrik. „Zlehčila“ se i témata, o kterých Respekt psal, a začala se objevovat tzv. „měkká žurnalistika“.⁸³

Od té doby byl čtyřikrát v řadě oceněn Unií vydavatelů jako Časopis roku a opakovaně se stal vítězem v kategorii Obálka roku. Respekt získal také prestižní novinářská ocenění, mezi nimi Cenu Ferdinanda Peroutky, Cenu Karla Havlíčka Borovského a cenu Toma Stopparda.⁸⁴

Když se v roce 2009 stal šéfredaktorem Erik Tabery, změnil se editorial, vznikly nové rubriky a Respekt opět začal využívat spolupráce s významným týdeníkem The Economist. O 2 roky později došlo k změně lay-outu časopisu a zmenšení formátu. Začal se také více zabývat kulturou. Do týdeníku přispívali hlavně kmenoví redaktoři. Také se přestoupilo na nové platformy (aplikace na iPad a Kindle). Vychází přílohy s obrazovou přílohou nebo videopřílohou. Taktéž týdeníku klesá konkurence (například zpravodajsko-publicistický časopis Týden, ale i významný týdeník Reflex, který se dle Taberyho výrazně bulvarizoval), která se věnuje spíše povrchnějším tématům.⁸⁵

⁸¹ PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 13

⁸² Tamtéž, s.13-14

⁸³ Tamtéž, s.11, 14-15

⁸⁴ [magaziny.cz. Respekt. https://respekt.magaziny.cz/#celypopis](https://respekt.magaziny.cz/#celypopis); PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 11, 14

⁸⁵ PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 16-18

Je prezentován jako liberální a kritický, nekompromisní zpravodajský zdroj, který zdůrazňuje hodnoty svobody myšlení. Jeho hlavními charakteristikami jsou nezávislá investigativní žurnalistika a vysoká úroveň novinářské práce. Pravidelně se zabývá aktuálními domácími i zahraničními událostmi, pokrývá politiku, ekonomiku, historii, společenské otázky a trendy, sleduje vědecký vývoj a věnuje se také kulturním tématům.⁸⁶ Dále se věnuje tématům ohledně ochrany lidských práv, životního prostředí a národnostních menšin.⁸⁷

Respekt provozuje také webové stránky na adrese www.respekt.cz. Zde vychází úryvky textů, které se plně zobrazí po odemčení odebírajícími čtenáři. Taktéž vychází i digitální verze.

Společností, která následně vydávala týdeník Respekt, byla firma *Economia a. s.*, která se specializuje na vydávání ekonomických a odborných periodik v České republice. S Respektem provozovala zpravodajské servery *IHNED.cz* a *Aktuálně.cz* společně s dalšími internetovými tituly a službami.⁸⁸

Vedení Respektu se ale rozhodlo v roce 2023 toto vydavatelství opustit a osamostatnit se. Přestěhoval se na novou adresu ve Vodičkově ulici, do paláce Lucerna. Věří, že díky tomu budou moci lépe reagovat na přání čtenářů, lépe s nimi komunikovat (na základě změny předplatitelského systému) a zlepšit digitální stránku. Stalo se tak i kvůli tomu, aby se Respekt jako médium mohl posunout nejen obsahově, ale i technologicky. Taktéž týdeník nechce být tolik limitován nějakou větší vydavatelskou společností.⁸⁹

Nový vydavatel má Respekt media má 4 vlastníky, včetně samotné redakce Respektu (bez výjimky), se stejnými podíly, což je v českých podmínkách ojedinělý úkaz, společně s nadací Independent Press. Polovina podílníků taktéž pochází ze Slovenska (Denník N a László Szigeti). Hlavním cílem je tak navýšit počet předplatitelů (z cca 32 tisíc odebírajících

⁸⁶ 30. výročí týdeníku Respekt. *Economia* [online]. Praha: *Economia*, 2019. <https://www.economia.cz/wp-content/uploads/2019/07/TZ-30.-v%C3%BDro%C4%8D%C3%AD-t%C3%BDden%C3%ADku-Respekt-25.7.2019.pdf>

⁸⁷ PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 9

⁸⁸ 30. výročí týdeníku Respekt. *Economia* [online]. Praha: *Economia*, 2019. <https://www.economia.cz/wp-content/uploads/2019/07/TZ-30.-v%C3%BDro%C4%8D%C3%AD-t%C3%BDden%C3%ADku-Respekt-25.7.2019.pdf>

⁸⁹ Jan Bumba: Erik Tabery: Šéfredaktor Tabery: Smyslem Respektu je věřit v inteligenci čtenářů, ne se politicky profilovat, *iRozhlas*, 3.11.2023. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/erik-tabery-tydenik-respekt-odtrzeni-rozhovor_2311032008_hof

digitální i tištěné vydání na 40 tisíc). Chce se zaměřit na nabídku souvislostí a hloubky v prezentovaných tématech.⁹⁰

„*Je to novinářina, která nevzniká v kancelářích, ale na místech, kde se něco děje. Investigativní novinářina má silnou tradici, ale také sociální témata a zachycování toho, jak se v Česku žije,*“ líčí.⁹¹ A naopak se chce vyhnout politické profilaci s tím argumentem, že by neměli říkat lidem, co si myslet. Lidé by se měli svobodně rozmyslet, jaký si udělají názor.⁹² Erik Tabery v rozhovoru pro iRozhlas taktéž říká, že čtenáři na tuto změnu reagují pozitivně a tento krok oceňují. Navíc Respekt spustil crowdfundingovou kampaň, kde je mohou čtenáři podpořit.⁹³

Všechny tyto kroky, jak popisuje šéfredaktor Tabery, jsou pro redakci velice nejisté a riskantní, protože se nacházíme k době nelehké pro média obecně. I přesto je Respekt odhodlaný vydat se touto cestou, i kdyby měla selhat.⁹⁴

Redakce se během let nijak výrazně nemění. Někteří zde dokonce figurují již od jeho založení – Ivan Lamper a Jaroslav Spurný. Současný šéfredaktor Erik Tabery přispívá do týdeníku už od roku 1997. Dalšími editory jsou Marek Švehla (v redakci od roku 1994) a Petr Třešňák. Dále Kateřina Šafaříková, Ondřej Kundra, Pavel Turek, Jan H. Vítvar a dříve i Kamil Fila nebo Teodor Marjanovič. Do redakce dříve patřili i spisovatelé Jáchym Topol a Magdaléna Platzová či bývalý náměstek ministra vnitra Martin Fendrych.⁹⁵ V roce 2011 Respekt získal ocenění Časopis roku zároveň s cenou za obálku a nejlepší digitální počín. Společně s tím se téhož roku Jaroslav Spurný stal nejlepším novinářem.⁹⁶

⁹⁰ Jan Bumba: Erik Tabery: Šéfredaktor Tabery: Smyslem Respektu je věřit v inteligenci čtenářů, ne se politicky profilovat, iRozhlas, 3.11.2023. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/erik-tabery-tydenik-respekt-odtrzeni-rozhovor_2311032008_hof ; Hana Slívová: Erik Tabery: Jak bojovat s nedůvěrou? Nálepkování ničemu nepomůže, důležité je psát věcně, říká šéfredaktor Respektu Erik Tabery, Český rozhlas, 17.11.2023. <https://vltava.rozhlas.cz/jak-bojovat-s-neduverou-nalepkovani-nicemu-nepomuze-dulezite-je-psat-vecne-rika-9112909>

⁹¹ Jan Bumba: Erik Tabery: Šéfredaktor Tabery: Smyslem Respektu je věřit v inteligenci čtenářů, ne se politicky profilovat, iRozhlas, 3.11.2023. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/erik-tabery-tydenik-respekt-odtrzeni-rozhovor_2311032008_hof

⁹² Tamtéž

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ Hana Slívová: Erik Tabery: Jak bojovat s nedůvěrou? Nálepkování ničemu nepomůže, důležité je psát věcně, říká šéfredaktor Respektu Erik Tabery, Český rozhlas, 17.11.2023. <https://vltava.rozhlas.cz/jak-bojovat-s-neduverou-nalepkovani-nicemu-nepomuze-dulezite-je-psat-vecne-rika-9112909>

⁹⁵ Marek Švehla, vedoucí rubriky Komentář. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/marek-svehla>, Petr Třešňák, redaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/petr-tresnak>, Kateřina Šafaříková, redaktorka. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/katerina-safarikova>, Ondřej Kundra, zástupce šéfredaktora. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/ondrej-kundra>, Pavel Turek, redaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/pavel-turek>, Jan H. Vítvar, vedoucí kulturní rubriky. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/jan-h-vitvar> ; PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 10

⁹⁶ PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Praha, 2013. Univerzita Karlova, s. 11

5. Analýza a interpretace rozhovorů s redaktory týdeníku Respekt

Tato část se věnuje analýze a interpretaci rozhovorů s novináři týdeníku Respekt. Snažila jsem se jednotlivá vyprávění pokud možno co nejlépe systematicky seřadit. Začala jsem vůbec příchodem narátorů do redakce týdeníku Respekt. Dále jsem se věnovala jejich profesi, působení v redakci Respektu, jejich pohledu na práci v tomto médiu a pohledu na týdeník Respekt jako nezávislé médium. Poté jsem dedikovala další část vlivu novinářiny týdeníku Respekt na společnost, s jakými pozitivními a negativními vlivy se týdeník setkávala a jak se s vývojem médií a společnosti měnila novinářská profese. Poslední část se zabírá srovnáním minulosti a současnosti.

5.1. Příchod do týdeníku Respekt a působení v redakci

Na začátku mého zkoumání mě zajímalo nejen to, jak se daní narátoři vůbec dostali do redakce, ale také co přesně tomu předcházelo. Jelikož dva mí narátoři, Ivan Lamper a Jaroslav Spurný, stáli u zrodu týdeníku, je jasné, že jejich angažmá v něm sahá až k úplnému počátku. Zakládali ho v době a atmosféře Sametové revoluce, aby mohli svobodně informovat o aktuálním dění. Ivan Lamper taktéž naznačuje, že profese novináře byla nedůstojná a že existovaly dva obecné pohledy na tuto profesi: ten, který ji velebil, a ten, který jí pohrdal. Pro něj ale vyzařovala pocit svobody. Navzdory negativnímu veřejnému vnímání pro něj tedy byla atraktivní „*Ani jsem ji nedělal oficiálně, protože to bylo ostudný řemeslo, v oficiální podobě, ale v tý neoficiální nebo na který narážel člověk prostě v časopisech ze šedesátých let, z těch dvou let jakýs takýs nějaký (étos – pozn.aut.) volnosti, z toho, jak se dejchala taková svoboda, která byla přitažlivá na tý profesi.*“⁹⁷ Právě tehdy se rozhodli založit týdeník, který by tuto nově nabytou svobodu mohl šířit prostřednictvím psaného slova.

Týdeník Respekt vznikl v době, kdy docházelo k úpadku komunistické moci. „*Takže jsem hodně s Ivanem Lamperem spolupracoval na řadě disidentských věcí, což samo o sobě, láska k písmenkům, knihy a tady tohle vás tak nějak vede k tý novinářský práci.*“⁹⁸

⁹⁷ Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024

⁹⁸ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

„Disidentské věci“ mohou zahrnovat vydávání samizdatu, které mohou přirozeně vést k novinářině. „Láska k písmenkům“ naznačuje sdílení myšlenek pomocí psaného slova. To mohlo být motivací profilovat se v žurnalistice.

Ivan Lamper i Jaroslav Spurný té době začali v redakci pracovat bez předešlého formálního vzdělání v žurnalistice. Před rokem 1989 bylo totiž obecně studium žurnalistiky pod velkým ideologickým dohledem. Ivan Lamper se na studia ani nehlásil⁹⁹, Jaroslav Spurný studia zanechal v polovině 70. let.¹⁰⁰

Erik Tabery začal se psaním už na základní škole, kdy začal vytvářet vlastní žákovský časopis. Od té doby, co začal v pubertě číst Respekt, začal uvažovat o kariéře novináře. Na týdeníku oceňoval kritičnost a liberální přístup. Během studia žurnalistiky se tento zájem ještě prohloubil, když mu časopis Přítomnost, na který při studiích dělal referát, připomínal Respekt (dokonce i po formátové stránce). Při jeho zpracovávání se dostal do redakce Respektu, a to ho zaujalo natolik, že pak už tam v podstatě zůstal. „*Tak já jsem někdy od nějaký pátý třídy na základní škole objevil kouzlo psaní a hned jsem tam začal vydávat takovej žákovskej spis v uvozovkách časopis, a tehdy mě to strašně bavilo. A už tehdy jsem si říkal, že bych případně chtěl bejt někdy novinářem, ale to bylo ještě před rokem 89 a rodiče se mnou vždycky mluvili otevřeně o všem, takže tam jsme se shodli, že dělat novináře za komunismu není dobrý. A navíc ještě v tý době můj strýc byl ve Svobodný Evropě jako novinář, takže to by vůbec nešlo. Ale tam jsem asi objevoval to psaní, a to mě vždycky bavilo a já jsem měl zároveň štěstí, že pro mě ta revoluce přišla brzo, mně bylo 12 let a tam ten zájem můj, jak o dění, tak o psaní ještě vzrostl. A navíc se mi strašně brzo, já nedokážu říct úplně přesně, kdy byla ta chvíle, ale prostě řekněme v nějakých 14, 15 jsem poprvé začal tak nárazově číst Respekt, protože ho měli rodiče. A strašně se mi to líbilo, že to bylo jiný než v té době.*“¹⁰¹

Na počátku fungování týdeníku Respekt vznikla mimo jiné rubrika Minulý týden, kterou psal Ivan Lamper, který měl v té době vedoucí pozici šéfredaktora. I to nejspíš ovlivňovalo četnost psaní článků, protože musel řešit řízení a organizaci redaktorů, kanceláře

⁹⁹ Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024; „*Tak já jsem vyrůstal v komunismu. A žurnalistiku jsem tím pádem nestudoval.*“ Ivan Lamper v té době studoval 1 semestr ekonomie. (pozn. aut., Drda, Adam. Ivan Lamper. Knihovna Václava Havla. Tváře vzdoru. <http://tvare-vzdoru.vaclavhavel-library.org/cs/profil/90/ivan-lamper-1957>)

¹⁰⁰ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024; „*Já teda nemám žádnou školu, já jsem opustil školu v rámci toho rozhodnutí ve 74.*“ Jaroslav Spurný studoval střední průmyslovou školu v Břeclavi, kterou opustil po napsání dopisu, ve kterém se vyjádřil k porušování základních lidských práv. (pozn. aut., Jaroslav Spurný, 1955. Paměť národa. <https://www.pametnaroda.cz/cs/spurny-jaroslav-1955>)

¹⁰¹ Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

redakce a samotného obsahu týdeníku. Přesto ale psal texty do tohoto sloupce, který mu zůstal po dobu 34 let. „*Já jsem ten časopis řídil, takže jsem nepřispíval do úplně žádné rubriky. Psal jsem v té době nějaký texty, myslím, že Respekt ani v té době rubriky nějaký neměl.*“¹⁰² Oba narátoři si rovněž vzpomínají na napjaté vztahy s bezpečnostními orgány. „*...já jsem míval kvůli psaní o bezpečnosti¹⁰³ třeba drobný problémy s právníky, nebo s vyšetřovateli, policií, nikoliv protože by mě stíhali, ale že terminologie, kterou jsem používal já, úplně přesně neodpovídala té právní terminologii.*“¹⁰⁴ Docházelo totiž k odlišným interpretacím a definicím, které mohly vést k nedorozuměním a nepřesnostem. Cílem ale určitě nebylo porušovat právní předpisy, spíše snaha o investigativní žurnalistiku.

Jmenovitě pan Spurný hovoří o tom, že se ale nenechali ovlivnit tlakem ani manipulací. „*Ne, že bychom nekritizovali, že bychom to nepsali, ale tak měl jsem můj pocit, že ty instituce budou oporou toho státu. My teda měli oporu od toho státu, ale že budou tak nějak automaticky jo, a že mají stejný způsob myšlení jako my v Respektu, nebo tam na Hradě, nebo jako třeba tenhle ministr. A ono nějakou dobu trvalo, než se mezi Respektem a zbytkem se teda vytvořila právě ta zeď, která tam být musí.*“¹⁰⁵ Tlak ze strany politických aktérů a polarizace společnosti jsou dnes nevyhnutelnou součástí novinářského prostředí.

Vyprávění Jaroslava Spurného ukazuje, že během této doby se jednotlivé instituce teprve ustavovaly a získávaly svoji roli v novém demokratickém režimu. Vztahy mezi jednotlivými aktéry se ale v průběhu let měnily a stávaly se vůči sobě obezřetnějšími a kritičtějšími. Možná i proto, že redakce Respektu se snažila být nezávislá i přes tyto vztahy, aby mohla být považována za důvěryhodnou.

Erik Tabery zdůrazňuje, že Respekt se stal platformou pro diskusi o tématech, která byla do té doby tabuizovaná. Narátor vzpomíná na témata, jakými byla emancipace žen, zastoupení menšin a boj proti stereotypům, což reflektovalo otevřenost, liberální pohled časopisu a podporu rovnosti, diverzity a otevřenosti. Taktéž popisuje, že profilace Respektu na začátku nebyla zcela jasná a vyjednávala se. Nakonec vyhrála liberálnější koncepce týdeníku. „*...jako asi v každé společnosti takovej trochu pocit, jestli příliš neřešíme rovnocenný postavení mužů a žen a menšin, tak z mého pohledu naštěstí vyhrála ta liberální podstata toho časopisu, protože si myslím, že to k němu patří. Takže asi část těch lidí potom,*

¹⁰² Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024; Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹⁰³ psaní o bezpečnosti (Státní bezpečnosti – pozn. aut.)

¹⁰⁴ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹⁰⁵ Tamtéž

který měli pocit, že to má být víc konzervativní, tak odešlo.“¹⁰⁶ To vyvolávalo širokou škálu názorů a debat. Někteří členové redakce s konzervativnějšími názory dokonce opustili redakci. Účast Erika Taberyho v Respektu byla a je spojena s podporou progresivních myšlenek, které nabourávaly ustálené společenské normy.

Tento svérázný přístup Respektu k žurnalistice a publicistice ovlivnil mnoho dalších médií v Česku, hlavně co se týká investigativní žurnalistiky, kterou v Respektu vedl pan Spurný. *„V začátku mě to chytlo, protože jsem celkem lehce pronikal do toho způsobu jejich myšlení, do toho, co se děje. A myslím, že tady tuhle bezpečnost, tak celkem automaticky se to přeneslo do něčeho, čemu se říká investigativní žurnalistika. Protože když byla nějaká záležitost, kdy bylo už nutný trochu pátrat, tak zase bezpečnost dělal Jarda.*“¹⁰⁷ K panu Spurnému se investigativní žurnalistika dostala celkem náhodou, když se rozhovory zahraničních štábů prováděly přímo v jeho kanceláři. Tyto dialogy naposlouchal a věděl pak, na jaké otázky se má ptát.¹⁰⁸

Ivan Lamper a Jaroslav Spurný, oba zakladatelé týdeníku Respekt, byli motivováni vytvořit si své periodikum a psát svobodně bez pohružky vězení. Jejich zkušenosti z disentu jim poskytly perspektivu, že žurnalistika může být prostředkem pro změnu a posílení společenských hodnot. Zároveň lze interpretovat, že absence formálního vzdělání v oboru žurnalistiky jim nebyla překážkou, ale projevem jejich odhodlání splnit si své cíle.

5.2. Respekt jako přispěvatel k vytvoření nezávislého mediálního prostředí

V období demonstrací na Václavském náměstí, Letné a dalších městech republiky po událostech dne 17. listopadu bylo požadováno odstranění státní kontroly médií, aby mohla působit nezávislá média.¹⁰⁹ Respekt během těchto událostí hrál klíčovou roli v procesu formování a budování nezávislého mediálního prostředí v České republice. Jeho posláním nebylo pouze v poskytování informací, ale také aktivní podněcování diskusí a reflexí nad stavem novinářské práce a médií obecně. *„...což je podle mě strašně důležitý předpoklad pro to, aby to fungovalo. To znamená ty lidi, ať už na hodnotící poradě nebo mezi, se baví o*

¹⁰⁶ Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

¹⁰⁷ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ BEDNÁŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání.,2019, s. 397

tom, co neděláme dobře, co bychom měli dělat jinak, co nějakému textu chybělo. A myslím, že to je strašně důležité, aby to médium i ty lidi se nezasekli někde a byli spokojeni.“¹¹⁰ Konstruktivní kritika byla vždy součástí porad mezi redaktory. To je důležité pro zabránění stagnace a pro neustálý vývoj a posouvání kvality obsahu. Tomu pomáhá otevřená komunikace o nedostacích a možnostech zlepšení.

Redaktoři týdeníku se stavěli proti nekalým praktikám v tomto státě prostřednictvím kvalitní investigativní žurnalistiky, která se stala jedním z pilířů, díky kterému Respekt získal uznání na poli novinářiny. Jedním z příkladů bylo odhalení korupce a vytunelování bank. *„A jeden ze svých největších významných období, když to bylo až v devadesátém, na ten jsem přišel prostě intuicí. Kdy jsem si říkal, tady něco funguje ohledně bank, a napsal jsem první článek o vytunelování bank, tohle nemůže být v pořádku, proto tam je něco v nepořádku, a tak jsem měl pátrat, až jsem dospěl k tomu, co se děje.*“¹¹¹

Dalším klíčovým přístupem Respektu bylo zaměření na kritické myšlení a profesionální novinářinu, která neustále klade důraz na faktickou přesnost a objektivitu. Tímto způsobem se Respekt stal nejen prostředníkem mezi českou veřejností a politickým děním. Jeho angažovanost a odvaha ovlivňovat veřejnou debatu si získaly uznání a respekt na domácím poli novinářiny.

Neomezoval se však pouze na dění v České republice, ale navíc začal psát i o mezinárodních tématech, politice a událostech. Česká republika byla v mezinárodním kontextu pozitivně hodnocena, snažila se etablovat a budovat svou pozici. *„Já mám pocit, nerad bych se pletl, protože do půlky 90. let, že vnímání Česka v kontextu mezinárodní politiky, mezinárodního dění, z hlediska politiky, tady opravdu bylo na úrovni, bylo fakt dobrý. I tehdy se vytvořily základní vztahy s řady zeměma.*“¹¹² Respekt se tak stal prostředníkem mezi českou veřejností a světem a snažil se budovat pozitivní náhled na mezinárodní záležitosti.

¹¹⁰ Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

¹¹¹ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹¹² Tamtéž

5.3. Vliv týdeníku Respekt na tehdejší společnost

Abychom pochopili a mohli se zajímat o moderní dějiny, je důležité zabývat se tím, jaká byla společenská, politická a kulturní role médií a jejich proměny, které měly vliv na společnost.¹¹³

Pan Tabery mě upozornil, že i v minulosti se Respekt věnoval aktuálním tématům a přinášel odvážné a kritické články. Někteří lidé mají předem vytvořený názor zprostředkovaný názory politických osobností, jako je například Miloš Zeman, a nikoli na základě přímé zkušenosti při samotném čtení časopisu. Vnímání médií tedy může být celkem výrazně ovlivněno vnějšími faktory či ideologiemi. „...ale mají na něj názor, nějaký už zprostředkovanéj, což bylo hodně vidět, třeba vždycky, když na nás zaútočil Zeman, tak ty, který mu fandili, tak útočili na nás, ale ten časopis podle mě nikdy neviděli. Stejně tak lidi, který jsou automatický odpůrci Evropský unie, tak taky nás maj zaškatulkovaný nepřátele, protože si myslíme, že to členství dává smysl. A víc takovejhle věci, je toho hodně, co tu společnost polarizuje, právě i ten gender.“¹¹⁴

Ivan Lamper toto potvrzuje a zdůrazňuje vliv politických osobností na názory společnosti a na to, jak lidé novináře odsuzovali. Politici se snažili znevěrohodnit média a zobrazit samotné novináře jako „nepřátele společnosti“. To mohlo vést k pohrdání vůči novinářům. „... a začalo se to všechno zase znovu lámat úsilím těch dvou mužů takovejch hlavních, jako byl Klaus a Zeman, který dlouhodobě se snažili, jak by to říkal Klaus, udělat z těch novinářů ty nepřátele lidstva. A myslím, že se mu to v podstatě hodně tady v tý společnosti podařilo v hlavách řady lidí. Aspoň tak soudím podle reakcí kolegů nebo jejich zážitků, když se bavěj s lidma v terénu, když prostě je jasný, že jsou to novináři, který pokrejvaj nějakou událost. A ta míra pohrdání od tý veřejnosti myslím, že pramení tady z toho papouškování toho mocenskýho názoru.“¹¹⁵ Nejenže mohla veřejnost daným médiem pohrdat, ale tyto aktivity a manipulace mohly ohrozit svobodu tisku.

Pan Spurný tento vliv vidí hlavně co se týká mezinárodních vztahů, které mají vliv i na politickou scénu naší země. Dále měl Respekt významný vliv na budování a přetváření české společnosti v 90. letech. Tento vliv byl podle Jaroslava Spurného velký a uvádí to s odstupem času, což značí, že jeho hodnocení vychází z dlouhodobé zkušenosti, nikoli aktuálního emočního rozpoložení. „Takže si myslím, že ten vliv v celejch devadesátejch

¹¹³ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání., 2019, s. 22

¹¹⁴ Rozhovor s Erikem Taberem vedla Marie Novotná, 13.12.2023

¹¹⁵ Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024

letech, vliv Respektu na to budování společnosti, na to přetváření společnosti, a i na to, že byl velký, a to neříkám z nějaký ješitnosti S odstupem času, si to můžu dovolit říct, prostě že to tak bylo.¹¹⁶ A navíc: „Jasně, byly tam, byly tam tendence, střední Evropa jenom, nebo co s Německem, nebo Evropská unie zajímá nás. Na to byla jedna z věcí, kam jsme pravděpodobně, a nejen v Respektu, kam ta společnost najednou pochopila, že bychom měli směřovat. Byly tam otázky samozřejmě, jaký vztah s Ruskem, s Jelcinem. O tom se bavilo. Byla obrovská výhoda, že jsme automaticky měli dobrý vztahy s USA. Václav Havel tam byl branej s respektem a Česko bylo braný i jako takový drobný zázrak. A myslím, že k tomu přispěl i disent, protože nás řada amerických umělců a hudebníků vnímala jako zemi, kde komunismus porazila hudba.“¹¹⁷ Postupem času se tak ukázalo, s kým z politické sféry bude možné alespoň nějak přeneseně komunikovat. Václav Klaus a Miloš Zeman stáli proti novinářům, oproti Václavu Havlovi, který byl hodnocen spíše pozitivně.

Narátoři poukazovali na to, že již v minulosti Respekt přinášel na svoji dobu odvážné a kritické články, jejichž témata, respektive názory na ně se postupem času staly jedněmi z dělicích linií mezi různými skupinami společnosti. Některé politické osobnosti se snažily zdiskreditovat média a zneprátnit společnost proti novinářům.

5.4. Silné a slabé stránky týdeníku

Mezi silné stránky Respektu patřila podle narátorů schopnost kriticky a profesionálně psát o kontroverzních tématech (například genderová nerovnost nebo migrace). „Což tehdy, že některý ty texty jsem potom psal i já si to teďka pamatuju, jaká to hysterie byla. To vám jako psali lidi tehdy ještě dopisy a volali do redakce a vyhrožovali jako že zapálí tu redakci a tak, že sudetští Němci byli jako totální zlo. Protože jim to vyprávěli prostě 40 let komunisti a pak celá řada i těch politiků.“¹¹⁸ Tato témata mohou vést k debatám ve společnosti a rozporům mezi dvěma názorovými stranami. Média mají moc formovat veřejný diskurz a ovlivňovat názory a postoje lidí. Mohou se ale na druhou stranu stát terčem odpůrců Respektu.

V prvních letech po pádu komunistického režimu se pozornost zaměřovala na vnitřní problémy než na ty mezinárodní. S postupem času se ale začala upřednostňovat mezinárodní politiku. „...jako samozřejmě 90. roky začátek bylo zase zahledění do sebe. Nemyslím

¹¹⁶ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹¹⁷ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹¹⁸ Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

Respektu, ale týhle země. My jsme něco tvořili, my jsme se zbavovali komunismu a moc se neuvažovalo o těch mezinárodních vztazích, o tom, kam máme patřit. Samozřejmě už padaly slova jako „směřovat do NATO“ ale ty začaly padat taky po rozpadu Československa, ale bylo to hodně zahledění a ta mezinárodní politika, kdo je náš spojenec, s kým bychom si měli inspirovat, kam bychom měli patřit, to byly potom otázky až nějak od 93., 94. roku, když jsme tady tohle dobrali a kdy se začal i v tom časopisu, Respektu, dávat daleko větší důraz na články o zahraničí...“¹¹⁹

Respekt přinášel relevantní informace v době, kdy byla společnost hladová po objektivních a faktických informacích. Odvaha kritizovat moc a politickou elitu byla další klíčovou silnou stránkou. Jejich práce byla založena na dobrých kontaktech a schopnosti získávat informace. Každý člen investigativního týmu měl své specializace. To umožňovalo efektivní zaměření na různé aspekty společnosti a věnovat se jednotlivým projektům mnohem hlouběji. Jejich články měly velký dopad na společnost – ty ohledně bankovních skandálů měly vliv na povědomí veřejnosti o korupci a nekalých praktikách. „Zaprvé možná, kromě Respektu, tady žádní investigativci nebyli. K nám nastoupil poměrně brzy v nějakým roce po vzniku Respektu Honza Macháček, který celkem rozuměl ekonomice, ale hlavně měl skvělou angličtinu, to znamená, že dokázal všechno, řadu těch věcí, včetně především americký tisk, kde se inspiroval. To znamená moje spolupráce s Honzou Macháčkem a potom s Jindrou Šídlem, který přišel jako elév, ale dneska je novinář. Tak jsme tady tohle tvořili, ale protože ty dějiny, to, co se dělo, nám určovalo práci. První krach bank jsme se pokoušeli zjistit, co se to děje, ale protože jsme měli dobré kontakty, tak nebylo těžký zjistit něco o těch lidech, kteří to způsobili. Jsme se dívali, jestli to byli estébáci, nebo bývalý komunisté, to byla někdy v roce 1992 banka Bohemia. A znovu, udělali jsme si tvář. Hledali jsme, co je možný u toho napsat, co je důležitý, proč to je. A tady ten investigativní tým se osvědčil celý devadesátý roky, co jsme dělávali s Honzou, co jsem dělával sám. Honza se specifikoval na ty ekonomický záležitosti, já spíš na ty mafie a tak dále. A myslím si, že to mělo v posledním času, můžu říct, že to mělo velkej vliv. Takže naše články na vytunelování bank určitě měly dopad na to, kam se, kam se ten český svět vyvíjel.“¹²⁰ Snaha o objektivitu a nezávislost byla vždy prioritou Respektu, což získalo respekt u čtenářů i politických institucí.¹²¹

Problematické vymezení vlastních hranic objektivitu a nezávislosti nicméně redakce řešila například po vstupu Zdeňka Bakaly, o jehož aktivitách se Respekt rozhodl nepsat právě

¹¹⁹ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹²⁰ Tamtéž

¹²¹ Tamtéž

proto, aby nemohl být kritizován za jakousi apriorní zaujatost. Zpětně nicméně toto rozhodnutí jeho šéfredaktor označuje za chybu, ačkoli z dnešního hlediska toto dilema můžeme nazírat i jako jeden z průvodních rysů ustavování nezávislých soukromých médií v Česku.

Na druhé straně však Respekt čelil napětí ve vztazích s politickými osobnostmi a institucemi a také řešil nedostatek zkušeností v novém demokratickém prostředí, které se po pádu komunistického režimu rychle vyvíjelo. „*Takže já můžu říct, že celý devadesátý roky vztahy mezi náma a politickejma osobnostma, politickejma stranama a institucema byly napjatě přátelské.*“¹²² Slovní spojení „napjatě přátelské“ naznačuje složitost těchto vztahů. To může popisovat situace, kdy média zachovávala kritický postoj vůči politickým osobnostem, ale zároveň zachovávala určitou míru profesionálních vztahů. Tento skeptický postoj panoval z obou stran.

Mezi slabé stránky patřila finanční nejistota, která často ohrožovala jeho provoz. „*No Respekt byl vždycky podfinancovanej, vždycky. To bylo chudý médium, ať ho vlastnil kdokoliv. Pak když do toho vstoupil Zdeněk Bakala, tak to pomohlo, protože tehdy se dělal ten přerod z novinovýho formátu do časopiseckýho a do tý proměny se investovalo, a i tomu časopisu se hned začalo trochu líp dařit, že se rozšířila ta čtenářská obec. Takže jsme najednou měli trochu i víc peněz, ale díky tomu, že my neděláme takovou tu třeba PR-ovou novinářinu, takže přicházíme o nějakou druh inzerce, tak vždycky jsme tak na hraně toho, abychom finančně vycházeli. Takže v tomhle to bylo těžší, ale vždycky se mi líbilo a líbí, že volíme tu těžší cestu. To znamená právě, že neděláme podvody na čtenáře, že nevydáváme nějaký PR články, za vlastní, a nebo nenadbíháme inzerentům tím, že bysme nepsali o nějakých tématech. Třeba když vypukla válka na Ukrajině, tak to bylo šílený, spousta inzerentů stahovalo svoji inzerci, protože nechtějí bejt blízko témat, jako je válka. [...] Jo, takže to je s tím nějak spojený, ale pořád věříme, ehm, že se bude nacházet dost lidí, který budou ochotní platit za obsah. To je naše alfa omega, my máme nějakých 70-80 % příjmů od platících čtenářů. Když oni přestanou platit za obsah, tak pak je to konec toho časopisu.*“¹²³ Na tomto citátu vidíme vědomou distanci vedení Respektu od úplného podřízení obsahu týdeníku čtenosti, respektive ekonomickým zájmům. Dle svého šéfredaktora se cíleně snaží psát i o tématech, která mohou být vnímána jako kontroverzní či polarizující. Zmíněný příklon k „těžší cestě“ jakož i víra v pokračující zájem čtenářů se zdá být i v současnosti jedním z jeho určujících rysů.

¹²² Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹²³ Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

5.5. Hodnocení práce v týdeníku Respekt v období 1989-1999

Všichni narátoři jednoznačně hodnotí práci v týdeníku Respekt jako velice významnou a pozitivní zkušenost. Jejich vyprávění a reflexe přináší svědectví o tom, jak probíhaly jejich profesní dny.

Erik Tabery hodnotí svou činnost v Respektu zejména ve vztahu k demokratizaci celé společnosti. Má za to, že díky své práci se na tomto procesu mohl osobně podílet. Podle něj byl Respekt nejen médiem, kde mohl aktivně přispívat k formování nového politického a mediálního prostředí, ale i platformou pro vyjádření jeho hodnot a přesvědčení.¹²⁴

Podle Ivana Lampera byly roky 1989–1999 etapou intenzivního učení a angažovanosti v důležitých společenských otázkách. Pro něj byl Respekt prostředím, kde měl možnost aktivně se zapojit do veřejné diskuse.¹²⁵

Jaroslav Spurný vnímá tyto roky jako období, kdy mohl přispět k formování nového mediálního prostředí v Česku a podílet se na kritickém zkoumání mezinárodních otázek. Pro něj byla práce v Respektu možností přinášet nové perspektivy do veřejného diskurzu. Povědomí o okolních zemích bylo nedostatečné. „... *najednou jsme si uvědomili, že hodně málo víme o těch okolních zemích.*“¹²⁶ Byla to také motivace k dalšímu studiu, které vede k lepší informovanosti. Tuto neznalost se snažil ve svém psaní objasnit. „*Kdy sice Německo je náš obrovské soused a netušíte, kolik lidí bralo Německo jako největší riziko, daleko větší riziko, než Sovětský Svaz nebo, nebo Rusko...*“¹²⁷

5.6. Změna profese novináře

Přemýšlení o profesi novináře prošlo v průběhu let významnými proměnami, zejména s nástupem internetu a digitálních médií, kterým se museli přizpůsobovat. Digitalizace vedla k tomu, že se začaly sblížovat výrobní procesy při tvorbě obsahu jednotlivých tradičních médií.¹²⁸

To ovlivnilo nejen obsah a formu novinářských prací, ale i samotnou podstatu tohoto povolání. S rostoucí rolí internetu se měnil způsob, jakým novináři získávali a zpracovávali informace. Informace byly snadněji dostupné, což nejspíše zlepšilo efektivitu práce.

¹²⁴ Rozhovor s Erikem Taberem vedla Marie Novotná, 13.12.2023

¹²⁵ Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024

¹²⁶ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹²⁷ Tamtéž

¹²⁸ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání., 2019, s. 387

„Ulehčilo, velice mi to ulehčilo, protože na tý síti najednou byly informace, který jsem musel předtím obcházet nebo tam posílat nějaký mladší kolegy.“¹²⁹ Digitalizace taktéž umožnila uvažovat o do té doby neuvěřitelnému sblížení médií. Příkladem může být vznik digitálních/internetových verzí stávajících tištěných. To vedlo k větší participaci čtenářů, kteří mohli články sdílet a přidávat k nim komentáře.¹³⁰

V období let 1989-1999 bylo důležité prosazovat nezávislost. „Takže vytváření tý zdi mezi tím Respektem, kterej na začátku byl jaksi součástí toho budování státu, a stával se opravdu tím naprosto nezávislým médiem...“¹³¹ Tato zeď, o které mluvil Jaroslav Spurný, je možná metafora oddělení Respektu od politického vlivu či tlaku, což právě posiluje nezávislost.

Žurnalistika měla velký vliv na vnímání a porozumění společnosti. „A i, že člověk zachycoval nějak proměnu tý společnosti. Je toho strašně, strašně moc, co člověk díky tomu viděl, zažil, poznal a v tom je ta novinářina úžasná. Že se můžete dostat tam, kam normální lidi ne a přinášet vo tom informace.“¹³² Novináři v té době hráli významnou roli v budování nového mediálního prostředí v Česku. Mají často přístup k informacím, ke kterým se běžný smrtník nedostane a které jsou zásadní pro veřejné povědomí.

„Atmosféra byla ta, že byla revoluce, byla to revoluční atmosféra, přišla svoboda. Takže já nevím, jaká byla v novinářský profesi, do ní jsem nepatřil jako takový, ale v Respektu a v novejšch médiích, který vznikly po listopadu anebo v těch novejšch redakcích, který se tady, etablovaly nebo začaly pracovat, tak myslím, že atmosféra byla skvělá, asi v celý zemi tenkrát byla. Jako když prostě kopnou do takovejšch ztrouchnivějšch dveří nějakýho venkovskýho záchodku a vy můžete vejít na rozkvetlou louku, tak asi taková atmosféra.“¹³³ Metafora z této citace ilustruje pocit osvobození od starého režimu a otevření nových možností plných naděje a optimismu.

V této složité a dynamické situaci musí novináři neustále balancovat mezi svobodou projevu a odpovědností za obsah, který publikují. Musí se snažit získávat informace z různých zdrojů a ověřovat je. Musí být schopni kriticky myslet a zároveň zachovat objektivitu a nezávislost.

¹²⁹ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹³⁰ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání., 2019, s. 387

¹³¹ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹³² Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

¹³³ Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024

5.7. Srovnání 90. let a současnosti

Ivan Lamper podotkl, že v době, o které jsme hovořili, se celá redakce teprve učila a adaptovala se na novou svobodnou realitu, která vznikla po pádu komunismu. Nyní se čerpá ze zkušeností a dovedností z dlouhodobé praxe.¹³⁴ Tato etapa byla charakterizována nejen hledáním nových způsobů práce a nových témat k pokrytí, ale také formováním nového etického rázu a profesní identity v nově vzniklém mediálním prostředí.¹³⁵

Tento názor sdílel i Jaroslav Spurný, který zdůraznil odlišnost kontextu doby a prostředí. V 90. letech se podílel na formování nezávislého mediálního prostředí v Česku. Tehdy byla klíčová snaha o získání novinářské nezávislosti a objektivitu. Dnes pracuje v době, kdy je tato nezávislost již pevně zakotvena a mnohem více integrovaná do demokratické struktury společnosti. Zároveň v naší zemi fungují demokratické instituce. A právě díky nim se České republice podařilo udržet si své demokratické hodnoty i přes autoritářskou tendenci politického vedení, které není zcela demokratické a chrání se tak právní stát. „...že Česko je silné, tady v tomhle smyslu. My jsme přežili Zemana a Babiše, který vládli, tady tyhle, řekněme lidi, kteří neměli úplně ani jeden z nich demokratický citění. Prostě proto, že jsme přijali silný instituce. Nejsou úplně do výkladní skříně, ale měli jsme tu silný bezpečnostní instituce, silný tajný služby, silný zástupce spravedlnosti, soudci se docela emancipovali, státní zástupci, docela silné podnikatele, kteří už jenom vydělali peníze. To znamená, oni si uvědomili sílu fungování demokratického systému.“¹³⁶

Přítomnost pana Lampera a pana Spurného v redakci týdeníku Respektu je důležitým prvkem pro udržení kvalitního novinářského obsahu a kontinuity Respektu. Jejich zkušenosti a odbornost přispívají k udržení standardů, které si Respekt klade. Na počátku to bylo hlavně z toho důvodu, že formovali strategii redakce, kam se týdeník bude ubírat. Jejich zkušenosti z prostředí disentu vytvářely také určitou odolnost proti negativním jevům a moci. Rozuměli politickému prostředí, což jim pomohlo interpretovat a psát o událostech, které probíhaly v naší zemi.

Redakce se neustále snaží inovovat svůj přístup ke zpravodajství a reflektovat aktuální potřeby a očekávání čtenářů.¹³⁷

¹³⁴ Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024

¹³⁵ JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbora. *Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci*, s. 77–80

¹³⁶ Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

¹³⁷ Jan Bumba: Erik Tabery: Šéfredaktor Tabery: Smyslem Respektu je věřit v inteligenci čtenářů, ne se politicky profilovat, iRozhlas, 3.11.2023. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/erik-tabery-tydenik-respekt-odtrzeni-rozhovor_2311032008_hof

Počátky práce v době, kdy novináři přizpůsobovali svojí profesi nové svobodné realitě, byly v Respektu dle Ivana Lampera ve znamení adaptace a učení se. Hledaly se nové způsoby práce, nová témata a formování nové etické stránky žurnalistiky v prostředí nově vzniklých médií.

6. Závěr

V této bakalářské jsem prostřednictvím rozhovorů s redaktory týdeníku Respekt, kteří v redakci pracovali mezi lety 1989 až 1999, analyzovala novinářskou profesi v tomto období. Bylo popsáno to, jak se dostali do redakce Respektu, jejich zkušenosti s novinářskou profesí a jak si na dané období pamatují. Konkrétně jsem použila obsahovou analýzu a interpretaci orální historie dle odpovědí, které mi narátoři poskytli v jednotlivých rozhovorech. Pomáhala jsem si zároveň rešerší z primárních i sekundárních pramenů.

Během výzkumu jsem dospěla k několika klíčovým zjištěním. Prvním je pochopení složitosti a proměnlivosti novinářské profese v období po pádu komunistického režimu, ale zejména s příchodem internetu a digitálních médií. S jejich nástupem se novináři museli adaptovat na nové technologie a způsoby práce. Tyto technologické změny ovlivnily způsob zpracování informací, ale také profesní identitu novinářů. Přestože internet zvýšil dostupnost informací a efektivitu práce, přinesl také problémy v podobě dezinformací.

Prostřednictvím analýzy rozhovorů s redaktory týdeníku Respekt jsem poznala významný vliv tohoto periodika na českou žurnalistiku, moderní mediální prostředí a společnost z pohledu samotných redaktorů. Dalším zjištěním je pochopení narůstajícího tlaku a polarizace, který novináři zažívali v důsledku vývoje politických názorů a vnějších vlivů. Během 90. let novináři čelili výzvám spojeným s budováním nezávislého mediálního prostředí. Důraz byl kladen na nezávislost a objektivitu, což jsou zásadní pilíře novinářiny. Přestože se novinářská profese neustále přeměňuje a adaptuje se na změny, stále zůstává základem při formování veřejného mínění.

Vyprávění narátorů poskytují cennou reflexi začátku jednoho konkrétního média, které se spolupodílelo na vytváření nového mediálního prostoru v této zemi po změně politického režimu. Každý z narátorů měl odlišný styl vyjadřování, což je jedinečné, protože jsou to různorodé osobnosti s různými zkušenostmi. Co ale mají společné je to, že zdůrazňují význam týdeníku Respekt jako symbolu nezávislé a kvalitní novinářiny, svobodu tisku a občanské angažovanosti. Vyjadřují emoce a osobní hodnoty spojené s tímto periodikem, protože jsou s ním velice úzce spjatí.

Metoda orální historie je opravdu kreativní metoda, díky které jsem mohla vyzpovídat významné tváře české žurnalistiky. Jakožto začátečnick jsem se snažila k práci přistupovat zodpovědně. Narátoři jakožto žurnalisté, kteří také komunikují s lidmi, mě chápali, byli

empatičtí a snažili se mi pomoci. Při potenciálním budoucím výzkumu v oboru orální historie bych si určitě nechala více času na transkripci rozhovorů, jelikož se jedná o velice časově náročnou činnost. Taktéž, jelikož narátoři jsou sami velice vytížení lidé, bych si lépe naplánovala jejich oslovování, ale to se nedalo moc ovlivnit. Dále by se daly zkoumat méně probádané oblasti, jako například diverzita novinářských hlasů (co se týká genderové nebo socioekonomické příslušnosti). Mohla by být též provedena komparativní analýza, ve které by se mohly porovnávat zkušenosti novinářů z různých redakcí.

Vzhledem k provedenému výzkumu a analýze rozhovorů s bývalými členy redakce týdeníku Respekt v období 90. let 20. století lze shledat, že tato práce přináší důležité poznatky o vývoji novinářské profese. Zároveň nám poskytuje hlubší vhled do proměn mediálního prostředí a vlivu novinářů na veřejné mínění.

Výsledky této práce by mohly být inspirací pro další výzkumy v oblasti mediálních studií, žurnalistiky a orální historie, a přispět tak k hlubšímu porozumění dynamiky mediálního prostředí v České republice.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.

JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci*. Online. Acta Universitatis Carolinae. Studia territorialia. 2013, roč. XIII, č. 1-2, s. 53-80. ISSN 1213-4449.

MIKUŠ, Martin. *Analýza sociálního vyloučení marginalizované skupiny v ČR*. Online. Bakalářská práce, vedoucí Wildmannová, Mirka. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. 2007.

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

NOVOTNÁ, Kamila. *Komparace společenských časopisů Echo, Respekt a Týden*. Bakalářská práce, vedoucí Chvojková, Petra. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky, 2016.

PAVLÍČEK, Tomáš. *Nová podoba publicistiky v časopisu Respekt po změně formátu*. Bakalářská práce, vedoucí Osvaldová, Barbora. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií, 2013.

RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-296-5.

SUK, Jirí. *Zlom mezi „totalitou“ a „democracií“: Československý rok 1989 v alternativách*. Online. Soudobé dějiny. 2009, roč. XVI, č. 4, s. 557-601. ISSN 1210-7050.

TOMEČKOVÁ, Natálie. *Krásnolipsko – proměna kraje v důsledku poválečných událostí očima pamětníků*. Bakalářská práce, vedoucí Wohlmuth Markupová, Jana. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra historických věd, 2023.

VANĚK, Miroslav a KRÁTKÁ, Lenka. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. V Praze: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2813-4.

VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Orální historie a soudobé dějiny. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2931-5

ORÁLNĚ HISTORICKÉ ROZHOVORY

Rozhovor s Erikem Taberym vedla Marie Novotná, 13.12.2023

Rozhovor s Ivanem Lamperem vedla Marie Novotná, 1.3.2024

Rozhovor s Jaroslavem Spurným vedla Marie Novotná, 3.4.2024

Všechny rozhovory jsou uloženy v soukromé sbírce autorky této práce.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

30. výročí týdeníku Respekt. *Economia* [online]. Praha: Economia, 2019.

<https://www.economia.cz/wp-content/uploads/2019/07/TZ-30.-v%C3%BDro%C4%8D%C3%AD-t%C3%BDden%C3%ADku-Respekt-25.7.2019.pdf>

Drda, Adam. Ivan Lamper. Knihovna Václava Havla. Tváře vzdoru. <http://tvare-vzdoru.vaclavhavel-library.org/cs/profil/90/ivan-lamper-1957>

Erik Tabery životopis. Databazeknih.cz. <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/erik-tabery-11801>

Erik Tabery, šéfredaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/erik-tabery>

Erik Tabery. Paseka. <https://www.paseka.cz/autor/erik-tabery/file:///C:/Users/Marie%20Novotna/Downloads/admin,+628-2321-1-CE.pdf>

Hana Slívová: Erik Tabery: Jak bojovat s nedůvěrou? Nálepkování ničemu nepomůže, důležité je psát věcně, říká šéfredaktor Respektu Erik Tabery, Český rozhlas, 17.11.2023. <https://vltava.rozhlas.cz/jak-bojovat-s-neduverou-nalepkovani-nicemu-nepomuze-dulezite-je-psat-vecne-rika-9112909>

Informační servis 1.1.1990. Odkud přicházíme, kam jdeme – Minulost a budoucnost Nezávislého tiskového střediska. Respekt, 6.11.2019.

<https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/odkud-prichazime-kam-jdeme>

Ivan Lamper, editor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/ivan-lamper>

Jan Bumba: Erik Tabery: Šéfredaktor Tabery: Smyslem Respektu je věřit v inteligenci čtenářů, ne se politicky profilovat, iRozhlas, 3.11.2023. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/erik-tabery-tydenik-respekt-odtrzeni-rozhovor_2311032008_hof

Jan H. Vítvar, vedoucí kulturní rubriky. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/jan-h-vitvar>

Jaroslav Spurný, redaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/jaroslav-spurny>

Jaroslav Spurný, 1955. Paměť národa. <https://www.pametnaroda.cz/cs/spurny-jaroslav-1955>

Kateřina Šafaříková, redaktorka. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/katerina-safarikova>

Libor Kukul: Michal Macháček: Husák: z komunistického vězně komunistickým prezidentem, Český rozhlas, 18. 11. 2021. <https://cesky.radio.cz/husak-z-komunistickeho-vezne-komunistickym-prezidentem-8734333>

magaziny.cz. Respekt. <https://respekt.magaziny.cz/#celypopis>

Marek Švehla, vedoucí rubriky Komentáře. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/marek-svehla>

Marek Švehla: Ivan Lamper: Nebýt toho taxikáře, Respekt by nevznikl, Respekt, 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/nebyt-toho-taxikare-respekt-by-nevznikl>

Ondřej Kundra, zástupce šéfredaktora. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/ondrej-kundra>

Pavel Turek, redaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/pavel-turek>

Petr Třešňák, redaktor. Respekt. <https://www.respekt.cz/redakce/petr-tresnak>

První svobodné volby v Československu 8.-9. června 1990. Knihovna Václava Havla, 7.6.2015. <https://www.vaclavhavel.cz/cs/index/novinky/856/prvni-svobodne-volby-v-ceskoslovensku-8-9-cervna-1990>

Rychlík, Jan. Češi upřeli po revoluci hlavní pozornost na federální vládu. Slováci víc řešili orgány národní. Lidovky.cz. 7. 11. 2022. https://www.lidovky.cz/serialy/rozpad-ceskoslovenska-marian-calfa-revoluce-federace-organy-narodni.A221107_095705_in_specially_ape

Tabery, Erik. 1989–1990. Respekt. 6.11.2019. <https://www.respekt.cz/special/2019/30-let-ocima-tydeniku-respekt/1989-1990>

Přílohy

1. číslo Sportu, předchůdce Respektu

2. Revolver Revue, předchůdce Respektu

3. Redakce Informačního servisu

4. V brýlích Ivan Lamper a Tomáš Pěkný, zakladatelé týdeníku Respekt (fotografie je též vystavena v zasedací místnosti redakce týdeníku Respekt)

5. Obálka Respektu z dubna 2022, autorem je Pavel Reisenauer

Přílohy číslo 1, 3, 4, 5 dostupné z: <https://www.respekt.cz/>

Příloha číslo 2 dostupná z: <https://art.hn.cz/c1-64576370-revolver-revue-vyroci>